

Театр асарларини овозлаштиришнинг замонавий инновацион технологиялари

- ❖ ЎзДСМИ хузуридаги Тармоқ маркази
- ❖ “Техноген санъати”
- ❖ Доцент в.б. Атабаев З. Ж.

**Модулнинг ўқув-услубий мажмуаси Олий таълим, фан ва инновациялар
вазирлигининг 2023 йил 25 августдаги 391--сонли буйруғи
билан
тасдиқланган
ўқув дастури ва ўқув режасига мувофиқ ишлаб чиқилган.**

Тузувчи: Ўзбекистон давлат санъат ва маданият институти, “Театр санъати” факультети, “Овоз режиссёрлиги ва операторлик маҳорати” кафедраси ўқувчиси

З. Ж. Атабаев

Такризчилар: И. М. Мелиқўзиев – Ўзбекистон давлат санъат ва маданият институти “Овоз режиссёрлиги ва операторлик маҳорати” мудири, профессор.

А. Мирзаев – Ўзбекистон давлат консерваторияси доценти.

МУНДАРИЖА

I.	ИШЧИ ДАСТУР.....	4
II.	МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛГАН ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ.....	15
III.	НАЗАРИЙ МАТЕРИАЛЛАР.....	22
IV.	АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАТЕРИАЛЛАРИ.....	133
V.	КЕЙСЛАР БАНКИ.....	147
VI.	ГЛОССАРИЙ.....	150
VII.	АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ.....	157

I. ИШЧИ ДАСТУР

I. ИШЧИ ДАСТУР

Кириш

Дастур Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 23 сентябрда тасдиқланган “Таълим тўғрисида”ги Қонуни, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сон, 2019 йил 27 августдаги “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг узлуксиз малакасини ошириш тизимини жорий этиш тўғрисида”ги ПФ-5789-сон, 2019 йил 8 октябрдаги “Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5847-сон ва 2020 йил 29 октябрдаги “Илм-фанни 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-6097-сонли, 2020 йил 26 майдаги “Маданият ва санъат соҳасининг жамият ҳаётидаги ўрни ва таъсирини янада ошириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПФ–6000-сонли Фармонлари ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 28 августдаги “Ўзбекистон Республикасида маданият ва санъат соҳасини инновацион ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПҚ-3920-сон, 2018 йил 19 декабрдаги “Маданий мерос объектларини муҳофаза қилиш тўғрисида”ги ПҚ-4068-сон, 2020 йил 4 февральдаги “Миллий рақс санъатини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4584-сон, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 23 сентябрдаги “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 797-сонли Қарорларида белгиланган устувор вазифалар мазмунидан келиб чиққан ҳолда тузилган бўлиб, у олий таълим муассасалари педагог кадрларининг касб маҳорати ҳамда инновацион компетентлигини ривожлантириш, соҳага оид илғор хорижий тажрибалар, янги билим ва малакаларни ўзлаштириш, шунингдек амалиётга жорий этиш кўникмаларини такомиллаштиришни мақсад қилади.

Дастур доирасида берилаётган мавзулар таълим соҳаси бўйича педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш мазмуни, сифати ва уларнинг тайёргарлигига қўйиладиган умумий малака талаблари ва ўқув режалари асосида шакллантирилган бўлиб, унинг мазмуни Кредит модул тизими ва ўқув жараёнини ташкил этиш, илмий ва инновацион фаолиятни ривожлантириш, таълим жараёнига рақамли технологияларни жорий этиш, махсус мақсадларга йўналтирилган инглиз тили, мутахассислик фанлар негизида илмий ва амалий тадқиқотлар, ўқув жараёнини ташкил этишнинг замонавий услублари бўйича сўнгги ютуқлар, педагогнинг креатив компетентлигини ривожлантириш, таълим жараёнларини рақамли технологиялар асосида индивидуаллаштириш,

масофавий таълим хизматларини ривожлантириш, вебинар, онлайн, «blended learning», «flipped classroom» технологияларини амалиётга кенг қўллаш бўйича тегишли билим, кўникма, малака ва компетенцияларни ривожлантиришга йўналтирилган.

Қайта тайёрлаш ва малака ошириш йўналишининг ўзига хос хусусиятлари ҳамда долзарб масалаларидан келиб чиққан ҳолда дастурда тингловчиларнинг мутахассислик фанлар доирасидаги билим, кўникма, малака ҳамда компетенцияларига қўйиладиган талаблар такомиллаштирилиши мумкин.

Модулнинг мақсади ва вазифалари

Олий таълим муассасалари педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш курсининг **мақсади** педагог кадрларни инновацион ёндашувлар асосида ўқув-тарбиявий жараёнларни юксак илмий-методик даражада лойиҳалаштириш, соҳадаги илғор тажрибалар, замонавий билим ва малакаларни ўзлаштириш ва амалиётга жорий этишлари учун зарур бўладиган касбий билим, кўникма ва малакаларини такомиллаштириш, шунингдек уларнинг ижодий фаоллигини ривожлантиришдан иборат.

Курснинг **вазифаларига** қуйидагилар киради:

- “Техноген санъати (турлари бўйича)” йўналишида педагог кадрларнинг касбий билим, кўникма, малакаларини такомиллаштириш ва ривожлантириш;

- педагогларнинг ижодий-инновацион фаоллик даражасини ошириш;

- мутахассислик фанларини ўқитиш жараёнига замонавий ахборот-коммуникация технологиялари ва хорижий тилларни самарали тадбиқ этилишини таъминлаш;

- мутахассислик фанлар соҳасидаги ўқитишнинг инновацион технологиялари ва илғор хорижий тажрибаларини ўзлаштириш;

- “Техноген санъати (турлари бўйича)” йўналишида қайта тайёрлаш ва малака ошириш жараёнларини фан ва ишлаб чиқаришдаги инновациялар билан ўзаро интеграциясини таъминлаш.

Курс якунида тингловчиларнинг билим, кўникма ва малакалари ҳамда компетенцияларига қўйиладиган талаблар:

“Кредит модул тизими ва ўқув жараёнини ташкил этиш”, “Илмий ва инновацион фаолиятни ривожлантириш”, “Педагогнинг касбий профессионаллигини ошириш”, “Таълим жараёнига рақамли технологияларни жорий этиш”, “Махсус мақсадларга йўналтирилган инглиз тили” модуллари бўйича тингловчиларнинг билим, кўникма ва малакаларига қўйиладиган талаблар тегишли таълим соҳаси бўйича педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва

малакасини ошириш мазмуни, сифати ва уларнинг тайёргарлиги ҳамда компетентлигига қўйиладиган умумий малака талаблари билан белгиланади.

Мутахассислик фанлари бўйича тингловчилар қуйидаги янги билим, кўникма, малака ҳамда компетенцияларга эга бўлишлари талаб этилади:

Тингловчи:

- техноген санъати фанини ўргатишда замонавий технологияларни қўллашни;
- овоз ёзишда илғор компьютер технологиялар моҳиятини;
- аудиовизуал индустрия ва маркетинг тадқиқотларини;
- овоз режиссёрлиги ихтисослиги бўйича тахсил олаётган талабаларни театр асарларини овозлаштиришда, томошабинларга тўғридан-тўғри овоз етказиш жараёнини;
- овоз режиссёрлиги соҳаси фанларини ўқитишда рақамли технологиялардан фойдаланиш усулларини *билиши* лозим.

Тингловчи:

- замонавий техника ва акустикаси муносабатлари ҳамда бунда овоз режиссерининг касбий маҳоратини юқори босқичга кўтара олиш;
- арт маркетинг стратегиясини ишлаб чиқиш;
- театр асарларини намоёниш этилган жараёнида дуч келадиган акустик ва техник муаммоларни жойида ҳал этишда замонавий технологиялар ёрдамида фойдалана билиш қобилиятини шакллантириш;
- техноген санъат фанларини ўқитишда хорижий мамлакатлар ўқув тизимларини ўрганиш ва таҳлил қилиш ҳамда овоз режиссёрлиги соҳасида илмий-тадқиқотларни ўтказиш;
- компьютердан тез ва унумли фойдаланиш, турли дастурлардаги виртуал микшерларда кириш – чиқиш каналлари ва монитор тизимларидан фойдаланиш;
- овоз ёзиш ва созлаш технологиялари таъминоти тизимидаги бошқа ишлаб чиқарувчиларни жалб қила олиш *кўникмаларига* эга бўлиши лозим.

Тингловчи:

- овоз ва шовқин билан ишлашнинг замонавий технологияларни қўллаш;
- овоз ва шовқин билан ишлашда замонавий техник таъминотни танлай олиши;
- замонавий рақамли тасвирга олиш камералари ва микрофонларни тасвирга олишга тайёрлаш;
- кўрғазма қуролларини яратиш ва улардан фойдаланиш;
- маркетинг тадқиқотларини молиялаштиришнинг замонавий шаклларида фойдаланиш;
- овоз студияларини стратегик бошқариш *малакаларига* эга бўлиши зарур.

Тингловчи:

- овоз режиссёрлиги соҳаси фанларини ўқитишда илғор инновацияларни қўллаш;
- техноген санъатида замонавий инновацион овоз ёзиш технологиясидан фойдаланиш;
- замонавий рақамли тасвирга олиш техникаларини тасвирга олиш майдончаларида қўллаш;
- визуал компонентларининг яратилиш тарихи, тараққиёти, замонавий инновацияларни ўқув дарсларини кетма-кетликда тингловчига етказиш;
- Театр санъатини молиялаштиришнинг хорижий тажрибасини таълим тизимига қўллаш *компетенцияларига* эга бўлиши лозим.

Модулни ташкил этиш ва ўтказиш бўйича тавсиялар

“Театр асарларини овозлаштиришнинг замонавий инновацион технологиялари” курси назарий ва амалий машғулотлар шаклида олиб борилади.

Курсни ўқитиш жараёнида таълимнинг замонавий методлари, ахборот коммуникация технологиялари қўлланилиши назарда тутилган.

Маъруза дарсларида замонавий компьютер технологиялари ёрдамида презентацион ва электрон-дидактик технологиялардан, шунингдек анъанавий ва замонавий сахна асарларидан;

Ўтказиладиган амалий машғулотларда техник воситалардан, экспресс-сўровлар, тест сўровлари, ақлий хужум, гуруҳли фикрлаш, кичик гуруҳлар билан ишлаш, коллоквиум ўтказиш ва бошқа интерактив таълим усуллари қўллаш назарда тутилади.

Модулнинг ўқув режадаги бошқа модуллар билан боғлиқлиги ва узвийлиги

“Театр асарларини овозлаштиришнинг замонавий инновацион технологиялари” модули ўқув режадаги “Овоз режиссёрлиги фанларини ўқитишда илғор хорижий тажрибалардан фойдаланиш”, “Овоз ёзиш технологияларининг рақамли тизимда фойдаланиш қулайликлари”, “Овоз ёзиш ва созлаш технологиялари таъминотида маркетингни ўрни” ва томоша санъатлари ҳамда овозлаштириш соҳасидаги креатив тадбиркорлик ўқув модуллари билан узвий боғланган ҳолда педагогларнинг касбий педагогик тайёргарлик даражасини орттиришга хизмат қилади.

Модулнинг олий таълимдаги ўрни

Модулни ўзлаштириш орқали тингловчилар олий таълим муассасаларида маданият ва санъат соҳасида таҳсил олаётган талабаларга дарс ўтиш жараёнларида замонавий услубларни қўллаш ва талабалар билимини баҳолашга доир касбий компетентликка эга бўладилар.

Модул бўйича соатлар тақсимоти:

№	Модул мавзулари	Тингловчининг ўқув юкلامаси, соат					
		Хаммаси	Аудитория ўқув юкلامаси				Мустақил таълим
			Жами	Жумладан			
				Назарий	Амалий машғулот	Кўчма машғулот	
1.	Томошалар санъатида театр санъатининг туганган ўрни. Театр асарларини овозлаштиришда замонавий технологияларнинг ахамияти.	2	2	2			
2.	Театрда овоз режиссёрининг вазифаси	2	2	2			
3.	Театр асарларини овозлаштиришда хорижий давлатлар мутахассисларинг тажрибаларини ўрганиш ва уларни таълим жараёнига тадбиқ этиш масалалари.	4	4		4		
4.	Театр овоз режиссёрлиги йўналиши бўйича яқка дарсларнинг ахамияти.	4	4		2	2	
5.	Мустақил таълим доирасида театр асарларини овоз режиссёрлиги нуқтаи назаридан таҳлил этиш методикаси.	4	4		2	2	
6.	Замонавий инновацион технологияларни қўллашда театр акустикасининг ўзига ҳослиги	2	2			2	
Жами:		18	18	4	8	6	

НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-мавзу: Томошалар санъатида театр санъатининг тутган ўрни. Театр асарларини овозлаштиришда замонавий технологияларнинг ахамияти. (2 соат)

Қадимги юнон драмаси ва театрининг келиб чиқиши. Театр томошаларининг ташкил этилиши. Томоша санъатлари ривожланишида овоз режиссёрлигининг тутган ўрни. Актёрлар, хор, томошабинлар. Театрда замонавий технологияларни қўллашда техник ускуналардан фойдаланиш усуллари.

2-мавзу: Театрда овоз режиссёрининг вазифаси. (2 соат)

Драматик театрларда микрофонлардан фойдаланиш. Мусиқали театрларда товуш, мусиқа ва шовқин баланси. Театрларда ёзиб олинган асарларни қайта ишлаш, динимик, АЧХ ва бадиий безаклардан фойдаланиш. Театр асарларини эфирга узатиш.

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

Маърузадан сўнг режалаштирилган амалий машғулотлар маъруза машғулотининг мавзуси доирасида тузилган мавзулардан иборат бўлади. Бунда тингловчилар мустақил равишда, шунингдек педагог томонидан таклиф этилган йўналиш бўйича амалий топшириқларни бажарадилар. Топшириқ ёзма, савол-жавоб тарзида ёки амалий ижро ёки бошқа шаклда бажарилиши мумкин.

Назарий таълимда режалаштирилмаган амалий машғулотлар қуйида келтирилган режалар асосида ташкил этилади. Амалий машғулотлар тингловчиларнинг таклиф этилаётган мавзуга бўлган муносабатини ёзма, оғзаки жавоб ёки амалий ижро кўринишларида ифода этишлари учун имкон яратиши кўзда тутилган. Амалий машғулотлардаги режалаштирилган масалалар педагог томонидан махсус тайёрланган тарқатма материаллар, ёзма манбалар, қўшимча воситалар орқали тингловчиларнинг фаоллигини ошириш учун хизмат қилиши керак.

1-амалий машғулот: Театр асарларини овозлаштиришда хорижий давлатлар мутахассисларинг тажрибаларини ўрганиш ва уларни таълим жараёнига тадбиқ этиш масалалари. (4 соат)

Мазкур мавзу юзасидан тингловчилар хорижий адабиётларни ўзбек тилига таржима қилиш, уларни таҳлил қилиш, ижодий жараёнларда орттирилган тажрибаларига таққослаш ва келиб чиққан хулосалар асосида ўқув жараёнларини ташкил этиш услубларини ўзлаштирадilar.

2- амалий машғулот: Театр овоз режиссёрлиги йўналиши бўйича якка дарсларнинг ахамияти. (2 соат)

Тингловчилар “Овоз режиссёрлиги маҳорати” фанидан якка дарсларни ташкил этиш усулларини, уларнинг самарадорлигини ошириш мақсадида овоз режиссёрлари фаолоият юритадиган жойларга олиб бориш ва овоз режиссёрлиги йўналишларининг алоҳида ўзига хос хусусиятларини ўргатиш усуллари билан танишадilar. Кино, театр, телевидение, радио ва оммавий томошалар майдонларидаги замонавий техника ва технологияларни тадбиқ этиш усулларини ўрганадилар.

3- амалий машғулот: Мустақил таълим доирасида театр асарларини овоз режиссёрлиги нуқтаи назаридан таҳлил этиш методикаси. (2 соат)

Талаба якка амалий ёзувларини якуний рейтингда тақдим этиб боради ва бу амалий иш назарий билимлар билан биргаликда баҳоланиб борилади.

Талабаларда ижодий иш мавзуларини мустақил равишда танлаш кўникмасини шакллантириш. Талабалар билими намойиш этилган ижодий ишга қараб баҳоланади. Ижодий ишни баҳолашда унинг савияси, ғояси, қай даражада ёндашилганлиги, парчанинг замон талабларига жавоб бериш даражаси инобатга олинади. Инновацион педагогик технологияларнинг ФСМУ методи, ассисмент методи, инсерт методи, Венн диаграммаси каби методларидан фойдаланиш.

КЎЧМА МАШЎУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1- кўчма машғулот: Театр овоз режиссёрлиги йўналиши бўйича якка дарсларнинг ахамияти. (2 соат)

Ушбу мавзу бўйича тинглаовчилар мутахассислик фанлар бўйича якка дарсларни ташкил этишда инновацион усуллардан фойдаланиш усулларидан фойдаланишни, якка дарслар самарадорлигини ошириш мақсадида овоз режиссёрлари иш услублари билан алоҳида ишлаш бўйича тажриба орттиришади.

2- кўчма машғулот: Мустақил таълим доирасида театр асарларини овоз режиссёрлиги нуқтаи назаридан таҳлил этиш методикаси. (2 соат)

Талаба якка амалий ёзувларини якуний рейтингда тақдим этиб боради ва бу амалий иш назарий билимлар билан биргаликда баҳолашиб борилади. Талабаларда ижодий иш мавзуларини мустақил равишда танлаш кўникмасини шакллантириш. Талабалар билими намойиш этилган ижодий ишга қараб баҳоланади. Ижодий ишни баҳолашда унинг савияси, ғояси, қай даражада ёндашилганлиги, парчанинг замон талабларига жавоб бериш даражаси инобатга олинади. Инновацион педагогик технологияларнинг ФСМУ методи, ассисмент методи, инсерт методи, Венн диаграммаси каби методларидан фойдаланиш.

3- кўчма машғулот: Замонавий инновацион технологияларни қўллашда театр акустикасининг ўзига ҳослиги. (2 соат)

Овоз режиссёрлиги маҳорати бўйича талабанинг мустақил таълими шу фанни ўрганиш жараёнининг таркибий қисми бўлиб, замонавий инновацион технологиялари ва ахборот ресурслари билан тўла таъминланган.

Мустақил таълим тингловчиларнинг фан доирасидаги билимларини янада чуқурлаштиришга, мустақил равишда янада ривожлантиришга яқиндан ёрдам беради, жумладан, санъатга оид илмий манбалар устида илмий тадқиқотлар олиб боришни ривожлантириш, миллий ва жаҳон кино мактаблари ва йўналишлари ютуқларини таҳлил қилиш, бадиий тафаккур маданиятини ва бутунги куннинг санъат амалиётини танкидий ёндошув орқали ўзлаштириш малакасини шакллантириш. Фаолиятнинг бу тури – топшириқларнинг қуйидаги рўйхатини қамраб олиши мумкин: ўқув дастурига киритилмаган айрим масалаларни назарий жихатдан мустақил тадқиқ этиш, кенг камровли амалий материални мустақил таҳлил этиш, танкидий таҳлил, овоз режиссёрлиги санъатини тушуниш ва хоказолар.

ЎҚИТИШ ШАКЛЛАРИ

Мазкур модул бўйича қуйидаги ўқитиш шаклларида фойдаланилади:

- маърузалар, амалий машғулотлар (маълумотлар ва технологияларни англаб олиш, ақлий қизиқишни ривожлантириш, назарий билимларни мустаҳкамлаш);
- давра суҳбатлари (муаммо ечимлари бўйича таклиф бериш қобилиятини ошириш, эшитиш, идрок қилиш ва мантиқий хулосалар чиқариш);
- баҳс ва мунозаралар (лойиҳалар ечими бўйича далиллар ва асосли аргументларни тақдим қилиш, эшитиш ва муаммолар ечимини топиш қобилиятини ривожлантириш).

IV. Малакавий аттестация

Тингловчиларнинг малакавий аттестацияси касбий, ўқув-методик ва илмий-методик фаолияти натижалари (электрон портфолиода қайд этилган кўрсаткичлари), якуний тест синовлари ҳамда Аттестация комиссиясида битирув ишини ҳимоя қилиш асосида ўтказилади.

Амалий машғулотларни ташкил этиш бўйича кўрсатма ва тавсиялар

Амалий машғулотларда тингловчилар ўқув модуллари доирасидаги ижодий топшириқлар, кейслар, ўқув лойиҳалари, технологик жараёнлар билан боғлиқ вазиятли масалалар асосида амалий ишларни бажарадилар.

Амалий машғулотлар замонавий таълим услублари ва инновацион технологияларга асосланган ҳолда ўтказилади. Бундан ташқари, мустақил ҳолда ўқув ва илмий адабиётлардан, электрон ресурслардан, тарқатма материаллардан фойдаланиш тавсия этилади.

Мустақил малака оширишни ташкил этиш бўйича кўрсатма ва тавсиялар

Мустақил малака ошириш қуйидаги шаклларни ўз ичига олади: очик ўқув машғулотлари ва маҳорат дарсларини ташкил этиш; иқтидорли ва истеъдодли талабалар билан ишлаш; илмий конференцияларда маъруза билан қатнашиш; илмий журналларда мақолалар чоп этиш; кўргазма ва танловларда иштирок этиш; илмий лойиҳаларда иштирок этиш; халқаро (импакт-факторли) нашрларда мақолалар эълон қилиш; ихтиро (патент), рационализаторлик таклифлари, инновацион ишланмаларга муаллифлик қилиш; монография, муаллифлик ижодий ишлар каталогини тайёрлаш ва нашрдан чиқариш; ўқув адабиётлари (дарслик, ўқув қўлланма, методик қўлланма)ни тайёрлаш ва нашрдан чиқариш; фалсафа доктори (PhD) даражасини олиш учун ҳимоя қилинган диссертацияга илмий раҳбарлик қилиш.

Педагог кадрларнинг мустақил малака ошириш натижалари электрон портфолио тизимида ўз аксини топади.

Мустақил малака ошириш даврида педагоглар асосий иш жойи бўйича педагогик амалиётдан ўтадилар. Педагогик амалиёт даврида педагог асосий иш жойи бўйича кафедранинг етакчи профессор-ўқитувчиларини 2 та дарсини кузатадилар ва таҳлил қиладилар ҳамда кафедра аъзолари иштирокида талабалар гуруҳи учун 1 та очик дарс ўтказади. Очик дарс таҳлили ҳамда педагог томонидан кузатилган дарслар хулосалари кафедранинг йиғилишида муҳокама этилади ва тегишли кафедранинг баённомаси билан расмийлаштирилади.

Шунингдек, мустақил малака ошириш жараёнида тингловчи қўйидаги билим ва кўникмаларини ривожлантириши лозим:

- олий таълим тўғрисидаги норматив-ҳуқуқий ва директив ҳужжатларни, олий таълим давлат таълим стандарти, классификатор, малака талаблари, шунингдек, ўқитилаётган фан бўйича ўқув дастурини такомиллаштириш;

- таълим, фан ва ишлаб чиқаришни интеграциялашни ташкил этиш, кадрлар буюртмачилари ва меҳнат бозори эҳтиёжларини ҳисобга олган ҳолда ўқув режалари ва фанлар дастурларини шакллантириш;

- бакалаврият таълим йўналишлари ва магистратура мутахассисликлари бўйича ўқув жараёнини ташкил этиш ва унинг сифатини таъминлашнинг замонавий методларни қўллаш, шунингдек, ўқув режалари ва ўқув фанлари дастурларини такомиллаштириш, ўқув юкламаларини режалаштириш ва уларнинг бажарилишини назорат қилиш, ўқув фанлари мазмуни ва уларни ўқитишдаги изчиллик асослари асосида ташкил этиш, ўқув машғулотларининг ҳар хил турларини (маърузалар, амалий машғулотлар, лаборатория машғулотлари, курс ишлари лойиҳалари, малака бўйича амалий машғулотлар) ташкиллаштириш;

- талабалар ўртасида миллий мустақиллик ғоялари асосида маънавий-ахлоқий ва тарбиявий ишларни олиб бориш, таълим жараёни қатнашчилари билан ўзаро муносабатларда этика нормалари ва нутқ маданияти; талабаларнинг билим ва кўникмаларини назорат қилишни ташкил этиш ва илмий-методик таъминлаш; иқтидорли талабаларни қидириб топиш, танлаш ва улар билан ишлаш методларини билиш ва амалда қўллаш;

- олий таълимда менежмент ва маркетинг асосларини билиш ва амалий фаолиятга татбиқ этиш.

- мустақил таълим олиш йўли билан ўз билимларини такомиллаштириш.

Дастурнинг ахборот-методик таъминоти

Модуллارни ўқитиш жараёнида ишлаб чиқилган ўқув-методик материаллар, тегишли соҳа бўйича илмий журналлар, Интернет ресурслари, мультимедиа маҳсулотлари ва бошқа электрон ва қоғоз вариантдаги манбаалардан фойдаланилади.

II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ

II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТРЕФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ

Ақлий ҳужум (брейнсторминг – миялар бўрони) – амалий ёки илмий муаммоларни ҳал этиш фикрларни жамоали генерация қилиш усули.

Методнинг мақсади: ақлий ҳужум вақтида тингловчилар мураккаб муаммони биргаликда ҳал этишга интилишади: уларни ҳал этиш бўйича ўз фикрларини билдиради (генерация қилади) ва бу фикрлар танқид қилинмасдан улар орасидан энг мувофиқи, самаралиси, мақбули ва шу каби фикрлар танлаб

олиниб, муҳокама қилинади, ривожлантирилади ва ушбу фикрларни асослаш ва рад этиш имкониятлари баҳоланади.

Ақлий ҳужумнинг асосий вазифаси – ўқиб-ўрганиш фаолиятини фаоллаштириш, муаммони мустақил тушуниш ва ҳал этишга мотивлаштиришни ривожлантириш, мулоқот маданияти, коммуникатив кўникмаларни шакллантириш, фикрлаш инерциясидан қутилиш ва ижодий масалани ҳал этишда фикрлашнинг оддий боришини енгиш.

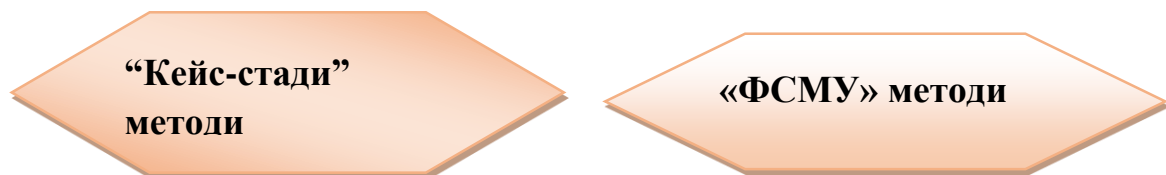
Тўғридан-тўғри жамоали ақлий ҳужум – иложи борича кўпроқ фикрлар йиғилишини таъминлайди. Бутун ўқув гуруҳи (20 кишидан ортиқ бўлмаган) битта муаммони ҳал этади.

Оммавий ақлий ҳужум – микро гуруҳларга бўлинган ва катта аудиторияда фикрлар генерацияси самарадорлигини кескин ошириш имконини беради.

Ҳар бир гуруҳ ичида умумий муаммонинг бир жиҳати ҳал этилади.

Намуна: Гуруҳга муаммоли вазият берилади, мисол учун оркестрни ташкил этувчи коллективдаги психологик вазият ёмонлашиб, конфликт чиқадиган даражага етиб келган. Муаммони ҳал қилиш бўйича жамоали ақлий ҳужум, иложи борича кўпроқ фикрлар йиғилиши ташкиллаштирилади.

Бу фикрлар танқид қилинмасдан, улар орасидан энг самаралиси, мақбули, яъни вазиятни нормаллашувга олиб келиши мумкин бўлган фикрлар танлаб олиниб, муҳокама қилинади, ривожлантирилади ва ушбу фикрларни асослаш ва рад этиш имкониятлари баҳоланади.

«Кейс-стади» - инглизча сўз бўлиб, («case» – аниқ вазият, ҳодиса, «stadi» – ўрганмоқ, таҳлил қилмоқ) аниқ вазиятларни ўрганиш, таҳлил қилиш асосида ўқитишни амалга оширишга қаратилган метод ҳисобланади. Мазкур метод дастлаб 1921 йил Гарвард университетида амалий вазиятлардан иқтисодий бошқарув фанларини ўрганишда фойдаланиш тартибида қўлланилган. Кейсда очик ахборотлардан ёки аниқ воқеа-ҳодисадан вазият сифатида таҳлил учун фойдаланиш мумкин. Кейс ҳаракатлари ўз ичига қуйидагиларни қамраб олади: Ким (Who), Қачон (When), Қерда (Where), Нима учун (Why), Қандай/ Қанақа (How), Нима-натижа (What).

«Кейс методи» ни амалга ошириш босқичлари

Иш босқичлари	Фаолият шакли ва мазмуни
---------------	--------------------------

<p>1-босқич: Кейс ва унинг ахборот таъминоти билан таништириш</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ якка тартибдаги аудио-визуал иш; ✓ кейс билан танишиш(матнли, аудио ёки медиа шаклда); ✓ ахборотни умумлаштириш; ✓ ахборот таҳлили; ✓ муаммоларни аниқлаш
<p>2-босқич: Кейсни аниқлаштириш ва ўқув топшириғни белгилаш</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ индивидуал ва гуруҳда ишлаш; ✓ муаммоларни долзарблик иерархиясини аниқлаш; ✓ асосий муаммоли вазиятни белгилаш
<p>3-босқич: Кейсдаги асосий муаммони таҳлил этиш орқали ўқув топшириғининг ечимини излаш, ҳал этиш йўлларини ишлаб чиқиш</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ индивидуал ва гуруҳда ишлаш; ✓ муқобил ечим йўлларини ишлаб чиқиш; ✓ ҳар бир ечимнинг имкониятлари ва тўсиқларни таҳлил қилиш; ✓ муқобил ечимларни танлаш
<p>4-босқич: Кейс ечимини ечимини шакллантириш ва асослаш, тақдимот.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ якка ва гуруҳда ишлаш; ✓ муқобил вариантларни амалда қўллаш имкониятларини асослаш; ✓ ижодий-лойиҳа тақдимотини тайёрлаш; ✓ якуний хулоса ва вазият ечимининг амалий аспектларини ёритиш

Кейсни бажариш босқичлари ва топшириқлари

- 1. Кейсдаги муаммони келтириб чиқарган асосий сабабларни (кичик ва индивидуал гуруҳларда аниқлаш)**
- 2. “Монна-Лиза” портретини ишлашда қаҳрамоннинг руҳий ҳолатини очиб беришда рассомнинг маҳоратини аниқланг. (гуруҳларда таҳлил ёзма ёки оғзаки.)**

Кейс. Леонардо да Винчи “Монна Лиза” картинасини чизаётганда асар қахрамонининг ички дунёсини очиб бермаганида асар картина даражасига кўтарилармиди?

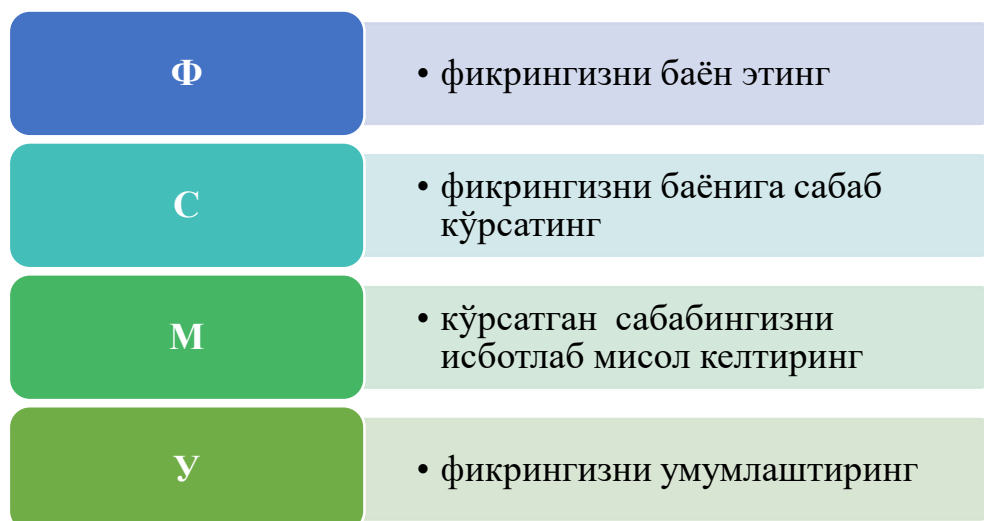
Технологиянинг мақсади: Мазкур технология иштирокчилардаги умумий фикрлардан хусусий хулосалар чиқариш, таққослаш, қиёслаш орқали ахборотни ўзлаштириш, хулосалаш, шунингдек, мустақил ижодий фикрлаш кўникмаларини шакллантиришга хизмат қилади. Мазкур технологиядан маъруза машғулотларида, мустаҳкамлашда, ўтилган мавзунини сўрашда, уйга вазифа беришда ҳамда амалий машғулот натижаларини таҳлил этишда фойдаланиш тавсия этилади.

Технологияни амалга ошириш тартиби:

- қатнашчиларга мавзуга оид бўлган якуний хулоса ёки ғоя таклиф этилади;

- ҳар бир иштирокчига ФСМУ технологиясининг босқичлари ёзилган қоғозларни тарқатилади:

-

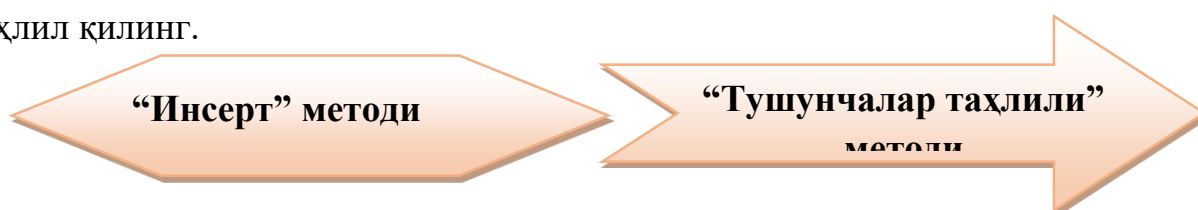
- иштирокчиларнинг муносабатлари индивидуал ёки гуруҳий тартибда тақдимот қилинади.

ФСМУ таҳлили қатнашчиларда касбий-назарий билимларни амалий машқлар ва мавжуд тажрибалар асосида тезроқ ва муваффақиятли ўзлаштирилишига асос бўлади.

Намуна.

Фикр: “Тарихий ёки маиший мавзудаги кўпқоматли композиция асарининг ғояси”.

Топшириқ: Мазкур фикрга нисбатан муносабатингизни ФСМУ орқали таҳлил қилинг.

Методнинг мақсади: Мазкур метод тингловчиларда янги ахборотлар тизимини қабул қилиш ва билмларни ўзлаштирилишини енгиллаштириш мақсадида қўлланилади, шунингдек, бу метод тингловчилар учун хотира машқи вазифасини ҳам ўтайди.

Методни амалга ошириш тартиби:

➤ ўқитувчи машғулотга қадар мавзунинг асосий тушунчалари мазмуни ёритилган инпут-матнни тарқатма ёки тақдимот кўринишида тайёрлайди;

➤ янги мавзу моҳиятини ёритувчи матн таълим олувчиларга тарқатилади ёки тақдимот кўринишида намойиш этилади;

➤ таълим олувчилар индивидуал тарзда матн билан танишиб чиқиб, ўз шахсий қарашларини махсус белгилар орқали ифодалайдилар. Матн билан ишлашда талабалар ёки қатнашчиларга куйидаги махсус белгилардан фойдаланиш тавсия этилади:

Белгилар	1-матн	2-матн	3-матн
“V” – таниш маълумот.			
“?” – мазкур маълумотни тушунмадим, изоҳ керак.			
“+” бу маълумот мен учун янгилик.			
“– ” бу фикр ёки мазкур маълумотга қаршиман?			

Белгиланган вақт якунлангач, таълим олувчилар учун нотаниш ва тушунарсиз бўлган маълумотлар ўқитувчи томонидан таҳлил қилиниб, изоҳланади, уларнинг моҳияти тўлиқ ёритилади. Саволларга жавоб берилади ва машғулот якунланади.

Методнинг мақсади: мазкур метод талабалар ёки қатнашчиларни мавзу буйича таянч тушунчаларни ўзлаштириш даражасини аниқлаш, ўз билимларини мустақил равишда текшириш, баҳолаш, шунингдек, янги мавзу буйича дастлабки билимлар даражасини ташхис қилиш мақсадида қўлланилади.

Методни амалга ошириш тартиби:

- иштирокчилар машғулот қоидалари билан таништирилади;
- тингловчиларга мавзуга ёки бобга тегишли бўлган сўзлар, тушунчалар номи туширилган тарқатмалар берилади (индивидуал ёки гуруҳли тартибда);
- тингловчилар мазкур тушунчалар қандай маъно англатиши, қачон, қандай ҳолатларда қўлланилиши ҳақида ёзма маълумот берадилар;
- белгиланган вақт якунига етгач ўқитувчи берилган тушунчаларнинг тугри ва тўлиқ изоҳини уқиб эшиттиради ёки слайд орқали намойиш этади;
- ҳар бир иштирокчи берилган тугри жавоблар билан узининг шахсий

муносабатини таққослайди, фарқларини аниқлайди ва ўз билим даражасини текшириб, баҳолайди.

“Блиц-ўйин” методи

Методнинг мақсади: тингловчиларда тезлик, ахборотлар тизимини таҳлил қилиш, режалаштириш, прогнозлаш кўникмаларини шакллантиришдан иборат. Мазкур методни баҳолаш ва мустаҳкамлаш мақсадида қўллаш самарали натижаларни беради.

Методни амалга ошириш босқичлари:

1. Дастлаб иштирокчиларга белгиланган мавзу ёки бирор бир картина юзасидан тайёрланган топшириқ, яъни тарқатма материалларни алоҳида-алоҳида берилади ва улардан материални синчиклаб ўрганиш талаб этилади. Шундан сўнг, иштирокчиларга тўғри жавоблар тарқатмадаги «якка баҳо» колонкасига белгилаш кераклиги тушунтирилади. Бу босқичда вазифа якка тартибда бажарилади.

2. Навбатдаги босқичда тренер-ўқитувчи иштирокчиларга уч кишидан иборат кичик гуруҳларга бирлаштиради ва гуруҳ аъзоларини ўз фикрлари билан гуруҳдошларини таништириб, баҳслашиб, бир-бирига таъсир ўтказиб, ўз фикрларига ишонтириш, келишган ҳолда бир тўхтамга келиб, жавобларини «гуруҳ баҳоси» бўлимига рақамлар билан белгилаб чиқишни топширади. Бу вазифа учун 15 дақиқа вақт берилади.

3. Барча кичик гуруҳлар ўз ишларини тугатгач, тўғри ҳаракатлар кетма-кетлиги тренер-ўқитувчи томонидан ўқиб эшиттирилади, ва тингловчилардан бу жавобларни «тўғри жавоб» бўлимига ёзиш сўралади.

4. «Тўғри жавоб» бўлимида берилган рақамлардан «якка баҳо» бўлимида берилган рақамлар таққосланиб, фарқ булса «0», мос келса «1» балл қуйиш сўралади. Шундан сўнг «якка хато» бўлимидаги фарқлар юқоридан пастга қараб қўшиб чиқилиб, умумий йиғинди ҳисобланади.

5. Худди шу тартибда «тўғри жавоб» ва «гуруҳ баҳоси» ўртасидаги фарқ чиқарилади ва баллар «гуруҳ хатоси» бўлимига ёзиб, юқоридан пастга қараб қўшилади ва умумий йиғинди келтириб чиқарилади.

6. Тренер-ўқитувчи якка ва гуруҳ хатоларини тўпланган умумий йиғинди бўйича алоҳида-алоҳида шарҳлаб беради.

7. Иштирокчиларга олган баҳоларига қараб, уларнинг мавзу бўйича ўзлаштириш даражалари аниқланади.

III. НАЗАРИЙ МАТЕРИАЛЛАР

III. НАЗАРИЙ МАТЕРИАЛЛАР

1-мавзу: Томошалар санъатида театр санъатининг тутган ўрни.

Театр асарларини овозлаштиришда замонавий технологияларнинг ахамияти. (2 соат).

РЕЖА

- 1.1. Қадимги юнон драмаси ва театрининг келиб чиқиши.
- 1.2. Театр томошаларининг ташкил этилиши.
- 1.3. Томоша санъатлари ривожланишида овоз режиссёрлигининг тутган ўрни.
- 1.4. Актёрлар, хор, томошабинлар.
- 1.5. Театрда замонавий технологияларни қўллашда техник ускуналардан фойдаланиш усуллари.

Таянч сўз ва иборалар:

режиссёр, театр санъати, томоша санъатлари, цивилизация, концепция, фонограф, микрофон, техника, технология, компьютер, дастурлар.

1-мавзу. Томошалар санъатида театр санъатининг тутган ўрни.

Театр асарларини овозлаштиришда замонавий технологияларнинг ахамияти.

Оврўпо заминидаги энг қадимги театр маданиятини юнонлар ва римликлар яратганлар. Юнон театри эрамиздан аввлги V асрда гуллаб яшнади. Рим театри эса, юнон театридан кейин пайдо бўлди ва униинг гуллаш даври эрамиздан аввалги IIII асрнинг иккинчи ярми ва III асрга тўғри келади.

Санъат бобида бизга антик (қадимги) даврдан улкан меърос қолган. Антик олам меъморчилиги, ҳайкалтарёшлиги, адабиёти кейинги замонларда муттасил ўрганиш ва эргашиш манбаи бўлиб келди. Юнонистонда драма кулдорлик тузуми узил-кесил қарор топган муҳитда, эрамиздан аввлги VI асрда шакл топа бошлайди. Уруғчилик тузумининг емирилиши, деярли бутун Эллада- (Юнонистонда)да эркин фуқаролар жамоасидан иборат шаҳар-давлатлар (полислар) ни вужудга келтирдик, буларнинг ҳар бирида уруғчилик тартибида яшашда давом этаверди. Бу хилдаги ҳар бир давлат кичик шаҳар ва унга туташ қишлоқлардан ташкил топган эди. Бу удудларнинг жами давлатнинг мулки ҳисобланган. Лекин чек ердан жамоанинг зекин фуқароларигина фойдаланиш ҳуқуқига эга бўлган.

Ҳар бир полис ўзича яшаган, ўз сиёсий ва ахлоқий тамойилларига эга бўлган. Ҳокимиятни уруғ оқсуяклари бошқарадиган (Спартадек) аслзодалар

полислари, давлат масалалари халқ йиғинларида, фуқароларнинг ўзаро тенглиги, сўз эркинлиги, давлат лавозимларига сайланиш ҳуқуқлари қонун асосида ҳал этиладиган драматик (Афинадек) полислар бўлган.

Драма айнан демократик полислардан ривожланган. Спарта ҳеч қачон ўз драматургларига ва театрига эга бўлган эмас. Афина эса бутун Юнонистонда маданий ҳаётнинг марказига айланади. Атика деб аталмиш шу заминда илм-фанлар ва санъат гуллаб яшнади.

Тараққиётнинг бош омили шунда эдики, Афина демократияси зиддиятли ва нуқсонли бўлса-да, айнан шу демократик полисда салоҳиятларни эркин ривожлантириш имкони туғилди, зотан, фуқароси ўз давлати доирасида ўзини жамиятнинг тенг ва тўла ҳуқуқли аъзоси деб билади. У полис ҳаёти билан узвий боғлиқлигини ҳис этар ва ўз ҳукуматининг жамикий сиёсий-иқтисодий ишларида жон дили билан иштирок этарди. У ўзини қуршамиш олам ва жамият сирларини англашга интиларди. Тўғри, юнонлар дастлабки даврда олам ва жамият қонунлариин жуда жўн, яъни полиснинг анъанавий диний қарашлари доирасида ангадилар. Лекин шунинг ўзи ҳам жиддий силжиш эди. Ижимоий-сиёсий ҳаёт муаммолари Афина фуқароларининг халқ йиғинларида эмас, театрда ҳам кенг равишда муҳокама қилинган.

Маълум байрам кунлари театр жамики эркин фуқароларнинг айланарди. Айниқса, эрамиздан аввлги V асрда, Афина қулдорлик демократияси гуллаган даврда, юнон театрининг сиёсий ва маданий нуфузи юқори бўлган.

Қадимги юнон драмаси ва театрининг келиб чиқиши.

Юнонистонда драма эпос, сўнг лирика асосида узоқ давр шаклланиш мобайнида пайдо бўлган. Лекин даставвал халқ ижоди ривожга киради, яъни мақол ва матал, меҳнат ва маросим қўшиқлари, худога аталмиш ҳамду сано, мадҳия ва ривоят сингари оғзаки ижод турлари тараққий топади ва шунинг натижасида эпос ва лирика дунёга келади.

Мифология (ривоятлар мажмуи) юнон халқ ижодида алоҳида ўрин тутган. Халқ ижодининг бу шакли инсоният жамияти ривожининг илк босқичида пайдо бўлиб, барча антик санъат турлари тадрижида катта аҳамиятга эга бўлган. Антик адабиётнинг барча турларида, шу жумладан драмада ривоятга оид сюжет ва қаҳрамонлар етакчи ўринни ишғол қилиб келган.

Бошқа қадимги халқларда бўлганидек, юнонлар мифологияси ҳам қуршаб турган оламни англаш, тушунишга бўлган интилиш натижасида бўлган. Юнон ривоятлари (мифлари) ўз маъно ва мазмунига кўра турли-туман: уларда оламнинг келиб чиқиши, юнон маъбудалари ва қаҳрамонлари, одат ва маросимларининг пайдо бўлиши ҳақида ҳикоя қилинади. Ривоят маъжусийлик дини билан бевосита боғлиқ бўлган. Шу билан бирга, Юнонистонда худоларни

инсон қиёфасида тасвирлаш ва ривоятлар тўқиб, уларга шоирона рух бағишлашга тўсқинлик қилувчи маҳдуд қоҳинлар табақаси бўлмаган. Шу сабабли юнон ривоятлари ҳаётий оҳанг ва кузатувларга жуда бой.

Драманинг дунёга келишида эпос ва лириканинг асос бўлганлиги айтилади. Булар улуғвор қаҳрамонлик эпосларидан “Илиада” ва “Одиссей” дostonлари, насиҳатомуз (ибратомуз) эпосларидан Гасиод (э. ав. ВИИ аср) дostonлари; эрамиздан аввалги VI асрда яшаган лирик шоирларнинг асарлари эди. Драма шу илк бор оёққа турган адабиёт турларининг мисоли қоришиғи (синтези) тарзида бунёд бўлди; у эпосга ҳос маҳобатлилиқни қабул этган бўлса, лирикадан уни алоҳидалиқ ва бетакрорлик хусусиятларини ўзида жо этади.

Юнон драмаси ва театрининг келиб чиқиши яна кўпгина халқларнинг дастлабки такомилли босқичида пайдо бўлиб, асрлар давомида яшаб келган мимик руҳдаги маросим ўйинлари билан боғлиқ. Деҳқончилик билан машғул бўлган халқларда мимик ўйинлар ҳосилдорлик худоларининг ўлиши ва тирилишига бағишланган. Дионис байрамлари ҳам мимик ўйинларга бой бўлган. Дионис (ёки Вакх) табиатнинг бунёдкорлик кучлари худоси ҳисобланган: кейинроқ у шароб, поэзия ва театр ҳомийсига айланади. Ўсимлик, айниқса, ток новдаси Дионис тимсоли ҳисобланган, уни кўп ҳолларда буқа ёки така таҳлитида тасвирлаганлар.

Дионис маросимлари Юнонистонда уруғчилиқни барбод этиб, кулдорлик синфий жамиятини барпо этишга олиб келган ижтимоий инқилоб юз берган эрамиздан аввалги ВИИ-VI асрларда айниқса оммалашиб кетади.

Дионис шаънига аталмиш маросим ўйин ва кўшиқларидан қадимги юнон драмасида: трагедия (фожеа), комедия ва сатирлар драмасидан иборат уч жанр таркиб топган. Трагедияда Дионис маросимларининг истиробли, ноҳушлиқ жиҳатлари акс эттирилган бўлса, комедияда кулгили, мазахомуз жиҳатлари ифодаланган. Сатирлар драмасида ўрта жанр ҳисобланган. Бу жанр Дионис байрамларидан ўйин - кулгига бой, нашъали якуний қисм сифатида ўрин олган. Сатирлар драмаси трагедиялар кўрсатиб бўлингандан кейин охирида намоёниш этилган.

Юнон трагедиясининг келиб чиқиши трагедия ва комедия сўзлари орқали ҳам ойдинлашади. Трагедия сўзи икки юнон сўзидан таркиб топган: трагос – “эчки” ва оде - “кўшиқ”, яъни “эчки кўшиғи” демақдир. Бу тушунча яна бирбор Диониснинг йўлош ва ҳамроҳлари – сатрлар эчки туёқли маҳлуқлар таҳлитида тасаввур этилганини кўрсатади. Комедия сўзи комос ва оде сўзларидан келиб чиққан. “Комос”- бу Дионис шаънига аталган қишлоқ байрамларида масхарабоз ва қизиқчиларнинг шира кайф бўлиб, бир-биридан кулиб, кўшиқлар айтиб намоёниш қилиб юришларини англатган. Демак *комедия* сўзи “комос кўшиғи” маънони англатади.

Эрамиздан аввалги VI асрнинг иккинчи ярмидаёқ таргедия анчагина ривож топади. Қадимий анъанага кўра Афинанинг биринчи фожеий шоири Ф е с п и д (э. ав. VI аср) бўлган. Унинг биринчи трагедияси (номи номаълум) Улуф Дионис байрамида эрамиздан аввалги 534 йили ўйналган. Шу йилни жаҳон театрининг туғилган йили деб ҳисоблаш таомилга кирган. Феспидни ниқоблар ва театр либосларини такомиллаштирган, деб таърифлашади. Лекин унинг киритган энг муҳим янгилиги хор таркибидан бир ижрочини, актёрни ажратиб чиқаришидир. Шу актёр, юнонлар таъбирича, гипокрит (“жавоб қайтарувчи”) хорга саволлар берган, хор саволларига жавоб қайтарган воқеа давомида турли персонажлар қиёфасига кирган, сахна майдонидан чиққан яна унга қайтиб келган. Эрамиздан аввалги V асрда юзага келган аттика комедияси ўз моҳиятига кўра сиёсий комедия бўлган. Унда ҳамма вақт сиёсий тузум ва Афина давлатининг ташқи сиёсати, ёшларни тарбиялаш, адабий кураш каби масалалар олға суриб келинган.

Қадимги аттика комедиясининг долзарблиги унда айрим фуқароларнинг асл номларини кўрсатиб, уларни масхаралаш мумкинлигида эди. Бунга Аристофан асарларидаги шоирлардан Эсхил, Софокл, Еврепид, Агафон, Афина демократиясининг дохийси Клеон, файласуф Сократ (Сукрот) кабилар мисол бўла олади. Шу билан бирга, қадимги образлар аттика комедиясида алоҳида-алоҳида ўзига хос образлар эмас, балки халқ масхарабозлик театри образларига ҳамоҳанг тарзида умулашган образлар яратилган. Масалан, Аристофанинг “Булут” комедиясида Сократ реал шахс тарзида эмас, балки халқ сайлларида севимли бўлиб қолган лўттибоз олим тахлитида кўрсатилган. Товушнинг субъектив кўрсаткичларини босим, тўлқин узунлиги

Театр овоз режиссёри

Бунда кино овоз режиссёри каби у ҳам ўз ишини асарнинг пастановкачи режиссёри билан чуқур ҳамкорликда олиб бориши талаб этилади: театр овоз режиссёрининг кино овоз режиссёридан фарқи - театрда барча асарлар жонли ижро этилади шунинг учун овоз режиссёри техник анжомлардан оқилона ва билиб фойдаланиши талаб қилинади. Агар кинода қўйилган хатони қайта ёзиш имкони бўлса театрда бунинг иложи йўқ. Шунинг учун овоз режиссёри спектакльнинг бадий жиҳатига эътибор бериб, ўз ишини олдиндан пухта тайёрлаб бажариши шарт. Театр асарининг динамик диапозони жуда кенг бўлгани учун ҳам театр биносининг акустик жиҳатларини чуқур ўрганиб чиқиб, у ердаги мосламалардан максимал даражада унумли фойдаланиши талаб этилади. Кўмирли микрофонни яратиш учун патентга эга бўлган А.Попов олимдир.

Театр томошаларининг ташкил этилиши

Театр қадимги Юнонистонда давлат муассасаси ҳисобланган ва театр томошаларини ташкил этиш билан боғлиқ жамики ишларга давлатнинг ўзи бошқош бўлган. Драмалар Дионис шаънига аталмиш: Кичик ёки Қишлоқ Дионисийи (декабрь-январь); Леней (январь-февраль); Улуғ ёки Шаҳар Дионисийи (март-апрель) деган уч байрамда намойиш этилган.

Драма томошалари драматургларнинг ўзаро мусобақаси тарзида ўтказилган. Мусобақада уч фожеанавис ва комедиянавис шоир иштирок этган. Фожеанависларнинг ҳар бири уч трагедия (трилогия) ва бир сатирлар драмаси (яъни сатирлар иштирок этувчи ривоятга асосланган кувноқ комедия)дан иборат тўрттадан пьеса такдим этиши лозим бўлган. Сюжет жиҳатдан бир-бирига боғлиқ уч трагедия трилогия ва шу трилогияга сатирлар драмаси қўшимча қилинганда трилогия деб аталган. Реверберасия вақти деб товушнинг қайтишига айтилади. Динамик диапазон экспандер орқали сиқилади.

Мусобақалар уч кун давом этган. Ҳар кун эрталабдан уч трагедия-трилогия, сўнг сатирлар драмаси ва кечки пайт комедиянавислардан бирининг комедияси намойиш этилган. Мусобақага фақат янги ёзилган асарлар қўйилган. Драматурглар учун хорни архонт тайин этган. Лекин хорни мусобақага тайёрлаш вазифаси, ўзига тўқ ва ўзи хоҳиш билдирган юнон фуқароси зиммасига юкланган. Уни хорег деб атаганлар. Хорег ўз маблағи ҳисобидан хор таркибини белгилаган, кийим-кечаклар билан таъмин этган. Драматургларнинг ҳар бири беллашувда: учта трилогия учун, учта комедия учун, жами олтига хорег талаб этилган. Овоз режиссёри учун ишлаш мураккаброқ бўлган жамоани Камер ансамбллари. Дастлабки пайтларда ўз асарлари учун мусиқа ёзиш, хорни ўргатиш ишларини ҳам, драматургларнинг ўзлари бажарганлар. Бора-бора бундай ишлар учун махсус кишилар белгиланадиган бўлган.

Хореглик ғоятда фахрли вазифа ҳисобланган. Зеро, хореглар, актёрлар ва хор қатнашчилари худо йўлида аҳли жамоа учун хизмат қилишни шарафли иш деб тушунганлар. Театр томошаларига тайёргарлик чоғларида улар ҳарбий хизматдан ҳам озод этилганлар. Мусобақа натижалари нуфузли ҳакам ҳайъати томонидан баҳоланган. Зафар қозонган драматурглар уч хил мукофот олган (лекин учинчи ўрин мағлубият сифатида баҳоланган). Фақат икки томонлама тавсифномага эга микрофонни ПЗМ- микрофонлар

Драматурглар қалам ҳақидан ташқари, зафар рамзи бўлмиш гулчамбарлар билан эъзозланган. Айниқса, хорегларнинг кадр-қиммати баланд эди. Хорег ўз ғалабаси шарафига ёдгорлик ўрнатиш ҳуқуқига эга бўлган. Ёдгорликка томошанинг ўтган вақти, драматург, хорег ва пьесанинг номлари ёзиб қўйилар

эди. Бундан ташқари, мусобақа натижалари махсус қайдларда зикр этилган ва улар давлат архивида сақланган. Бундай қайдлар *дидаскалиялар* деб аталган.

Актёрлар. Хор. Томошабинлар.

Нақлга кўра Феспид ўз трагедияларида фақат ўзи чиққан якка актёр бўлган экан. Эсхил иккинчи (девтерагонист), унинг ёш замондоши Софокл (триагонист) актёрни киритганлар. Лекин ҳамма вақт асосий ролларни протагонист – биринчи актёр ўйнаб келган. Энг оддий стереоёзув турини комбинацияланган тизим Юнон театри халқининг энг севимли байрами – Дионис маросими билан боғлиқ бўлгани учун ҳам Юнонистонда, айниқса, кулдорлик демократияси гуллаган даврда актёрлар юқори ижтимоий мавқега эга бўлиб келганлар. Юнон қавмига мансуб кишигина актёр бўла олган. В-ИВ асрларда актёрлар драматурглар қатори полис ижтимоий ҳаётида фаол иштирок этиб келдилар. Улар Афина юқори давлат лавозимларига сайланар ва элчилар тариқасида ўз мамлакатларига юборилар эди.

Театр мусобақаларида дастлабки пайтда фақат хорег ва драматурглар иштирок аввалги В асрнинг ўртасидан бошлаб, мусобақаларда актёр-протагонистлар ҳам иштирок эта бошлаган. Юнон драмасида актёрнинг сони уч кишидан ошмаганлиги важдан, пьеса давомида бир актёрга бир нечта роль ўйнашга тўғри келган. Пластинкали ревербератор инглиз тилида слате ёзилади.

Хотин-қизлар ролларини ҳам эркаклар ўйнаган. Актёр ўринлатиб шьер ўқиш, ашула айтиш лаёқатига эга бўлиши шарт эди. Зеро, драманинг кўпгина ҳаяжонли ўринларида ария (монодия)лар айтилган. Актёрлар сўз ва кўшик устида сабр-тоқат билан ишлаб, юқори ижро маҳоратига эришар эдилар. Бундан ташқари, юнон актёри рақс санъатини ҳам яхши эгаллаган. Умуман, унинг ҳаракат санъатида омилкор бўлиш шарт эди. Шу боисдан улар ўз гавдасининг қовушимли ва ифодали бўлиши устида узлуксиз машқ қилганлар. Вольтметр

анжом орқали сигнал фазасини кўриш мумкин

Актёрлар ниқоб кийиб ўйнаганлар, бинобарин, мимикадан фойдаланишга ўрин қолмаган. Ҳаракат ва жест санъати устида ишлашнинг зарурлиги шу билан ҳам белгиланган.

Дионис маросимларида ниқоб азалдан қўлланиб келинганлиги сабабли у юнон театрига ҳам кириб келган. Маъбуд қиёфасини гавдалантирувчи коҳин одатда ниқоб кийиб чиққан. Бироқ ниқоб классик давр театрида ўз диний маъносини йўқотади. Шуниси муҳимки, у умумлашган, улуғвор ёки ҳажвий-кулгулий юнон қахрамонлари қиёфасини яратишга мувофиқ бўлиб тушади. Бундан ташқари, хотин-қизлар ролларининг эркаклар томонидан ўйналиши ҳам ниқоблардан фойдаланишни тақозо этган. Шунингдек, ниқоб қўлланиш юнон театрининг ҳажми билан ҳам ўлчанарди. Ниқобсиз актёрнинг юзи сўнги қаторда ўтирган томошабинларга кўринмай қолиши турган гап эди.

Назорат саволлари

1. Томоша санъатларида овоз режиссёрининг вазифаси.
2. Кинода товушнинг ўрни.
3. Товуш турлари.
4. Овоз режиссёрининг замонавий ёзув техник анжомлари.

2-мавзу: Театрда овоз режиссёрининг вазифаси. (2 соат)

Кино ва телевидения санъати йўналишида тасвир ва овоз ўзаро бир-бири билан чамбарчас боғланган бўлиб, бир-биридан ажралмас бирликни ташкил қилади. Кўраётган борликни овоз мазмуни билан тўлатади, тасдиқлайди, ягона бирликни яратади. Кўраётган борликни овоз орқали идрок этамиз, хис қиламиз. Табиат бизга кўришдек эшитишдек олий неъматни берган. Кўриш ва эшитишимиз инсонда ақил, идрок, фикрлаш, тафаккур ва мулоҳаза каби тушунчалар шакилланмайди. Инсоний хислатлардан маҳрум кўриш, эшитиш фикрлаш орқали инсон атрофидаги борликни идрок этади, бунда тасвир ва овоз ўзаро муофиқ келиши, бир-бирни тўлдириши, мос келиши катта аҳамият эга.

Тасвирда воқеа содир бўлаётган ёки бўлиб ўтган даврни акс эттириш бўйича кўриниш ҳолатига мос келувчи акустик мухит, миллийликка ҳос сўзлашув, хатти ҳаракат, либослар, куй ва қўшиқлар темпо ритми, воқеликка мос тушадиган шовқинлар. Ушбу ҳолатларни ифодаловчи муסיқий безак, турли шовқинлар ва овоз жилолари (эффектлар) қўллаш орқали (электр мусиқий чолўулар, синтезаторлардан унумли фойдаланган ҳолда муסיқа шовқинлар ва турли овоз жилоларини ёзиб олган ҳолда, воқеаларга мос тушадиган овоз ечимини амалга ошириш мумкин бўлади.

Воқеа содир бўлган ҳудуд: қайси қитъа, макон, қайси далада, географик жойлашув: шаҳар қишлоқ ва х.к. ҳудудда яшовчиларни миллийлиги, яшаш тарзи, миллий либослари, миллий урф одатлари, турмуш тарзи муסיқа ва қўшиқлари, миллий рақслари, чолғулари сўзлашув тарзи (манераси), урф-одатларини ифода этувчи томошалари, турмуш тарзи. Муסיқий безак, шовқинлар, турли жилолар, даврга ҳудудга мос темпо-ритм давр ва маконни тасвирга мос ифода эта билиш овозда ўз ифодасини топиши керак.

Воқеа содир этилаётган жойдаги акустик мухитни ярата билиш. Тасвирда акс этаётган (этан) темпо-ритм воқеага ҳам оҳанг бўлишини тақазо этади, айрим ҳолатлардан ташқари. Миллийликни акс эттирувчи ҳолатларни сўзлашув, куй ва қўшиқлар, рақс, актёр маҳорати билан, урф-одатлар билан, тушкинлик, кўтаринки рух, тантана, хурсандчилик, байрамона хурсандчилик ва х.к. мухитини жонли синхрон овозлар куй қўшиқ ва рақс, турли ўйинларни, иштирокчилар овоз ва хаяжонларини, байрам мухитини ярата билиш тасвирга мос овозлар билан бойитиш воқеликни эмоционал қимматини ошириш, психологик ҳолатларга мос муסיқа ва шовқинлар билан мақсадга эришиш керак бўлган мухитни тасвирга мос равишда қўлай билиш орқали эришилади.

Назорат саволлари

1. Очиқ дарс нима?
2. Якка дарснинг мазмуни.

IV. АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАТЕРИАЛЛАРИ

ИВ. АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАТЕРИАЛЛАРИ

1-амалий машғулот: Театр асарларини овозлаштиришда хорижий давлатлар мутахассисларинг тажрибаларини ўрганиш ва уларни таълим жараёнига тадбиқ этиш масалалари. (4 соат).

Ишдан мақсад: Амалий машғулотларда тингловчилар ўқув модуллари доирасидаги ижодий топшириқлар, кейслар, ўқув лойиҳалари, технологик жараёнлар билан боғлиқ вазиятли масалалар асосида амалий ишларни бажарариш малакаларини орттириш.

Амалий машғулотларни замонавий таълим услублари ва инновацион технологияларга асосланган ҳолда ўтказишни ўрганиш. Бундан ташқари, мустақил ҳолда ўқув ва илмий адабиётлар, электрон ресурслар, тарқатма материаллар устида ишлаш усулларини ўрганиш.

Масаланинг қўйилиши: Ҳар бир педагог хорижий адабиётлардан фойдаланиши, ўз устида тинмай ишлаши ва соҳага тегишли йўналишларда изланишлар олиб бориши унинг малакасини, тажрибасини ошишига сабаб бўлади. Соҳага оид хорижий адабиётлардан унумли фойдаланиш учун чет тилини яхши билмоқлик талаб этилади. Агар мутахассис ўз касбини яхши билса хорижий адабиётлардан фойдаланиш яхши натижаларга олиб келади. Зеро, овоз режиссёрлиги назарияси бўйича товуш билан ишлаш ҳамма ерда бир ҳил асосга эга. Бу: товуш макони, товушни қабул қилиш, уни қайта ишлаш ва товушни эшиттириш. Шу назарияга таянган ҳолда тингловчилар хорижий адабиётларни таҳлил қилиш, уларни ўз фаолиятига тўғри тадбиқ қилиши, ўзи, тажрибаларига асосланиб, янги ўқув ва тарқатма материаллар ярата олиши зарур.

2- амалий машғулот: Театр овоз режиссёрлиги йўналиши бўйича якка дарсларнинг ахамияти. (2 соат)

Ишдан мақсад: мутахассислик бўйича якка дарсларни ташкил этиш услублари, уларни ўтказишда овоз режиссёрлари йўналишлар бўйича фаолият юритаётган жойларда мутахассислар билан якка дарслар ташкил этишни ўрганиш.

Мақсад қўйилиши: телевидение, радио, кино, театр, ва оммавий томошаларда овоз режиссёрининг иш услубларини ўрганиш ва уларнинг ўзига

ҳос ҳусусиятларини ажратиб олиш. Талабаларга якка дарслар давомида шу ҳусусиятларни асаослаб бериш натижасида малакавий талабларини эгаллашга ўргатиш методларини ишлаб чиқиш.

Театр овоз режиссёрлиги.

Овоз режиссёрлигининг ушбу йўналиши овоз режиссёридан назарий билимларга асосланган фаолиятни талаб қилади. Бунда овоз режиссёри товуш, унинг ҳусусиятлари, турларини мукамал билиши, товуш қабул қилувчи ва ёзиб олувчи мосламаларни мукамал билиши ва улардан фойдалана олиши, кўп каналли микшерлар билан тез ва сифатли ишлай олиши, жонли диалог ва ижролар товушларини бир бирига мослай олиши ва қайта ишлаб тенглаштира олиши талаб этилади.

V. КЕЙСЛАР БАНКИ

V. КЕЙСЛАР БАНКИ

“Кейс-стади” методи

1-вариант

1. “Темур тузуклари”да омилкорлик ва шафқатлилик - бошқарув одобининг асоси сифатида?	2. Ҳусайн Воиз Кошифий ахлоқий қарашларида раҳбар ва ходим ўртасидаги муносабат масаласи?
3. “Бобурнома”нинг ахлоқий моҳияти ва унинг бошқарув тизимидаги аҳамияти?	4. “Фозил одамлар шаҳри” асарида шаҳар бошлиғининг ахлоқий кифолати?

Кейс

2-вариант

1. Интилувчанлик ва юксак ишонч - бошқарув этикасининг асосий тамойиллари сифатида?	2. Маҳорат - жамоани бошқаришдаги ахлоқий услуб?
3. Касбга ҳурмат туйғусининг бошқарувдаги аҳамияти?	4. Раҳбарлик фаолиятида ўзликни намоён қилишнинг ахлоқ билан мувофиқлиги?

Кейс

3-вариант

1. Бошқарувда раҳбар маънавий қиёфасининг ахлоқий асослари?	2. Раҳбар маънавий қиёфасини ташкил этувчи мезонларнинг ахлоқий моҳияти?
3. Ҳалоллик ва фидойлик раҳбар фаолиятининг асосий мезони?	4. Нотиклик санъатининг бошқарувдаги аҳамияти?

Кейс

4-вариант

1. Раҳбарликда сўз ва иш, назария ва амалиёт уйғунлиги?	2. Давлат ва жамият бошқарувида нутқ маданияти ва нотиклик санъатининг ўрни?
3. Нотикликнинг раҳбар маънавий қиёфасига ижобий таъсири?	4. Раҳбарнинг нутқ устида ишлаши ва нотиклик маҳоратини ошириш йўллари?

Кейс

5-вариант

1. Бошқарувда нутқ, нотик ва нотикликнинг ижтимоий-маънавий масъулияти?	2. Жамоа билан мулоқотни ташкил этиш усуллари?
3. Раҳбарнинг чиройли муомаласи мулоқот жараёнидаги муҳим восита?	4. Мулоқот жараёнида юзага келадиган зиддиятларнинг ахлоқий мазмуни?

VI. ГЛОССАРИЙ

VI. ГЛОССАРИЙ

инглиз	ўзбек	тушунча
Азимут	Азимут	- Магнит ёзув ёки эшиттириш каллаги тирқиши билан магнит тасмаси силжиётган йўналиш чизиғи ташкил этган бурчак. Бу бурчак 900 тенг бўлиши керак. Бу қийматдан у ёки бу томонга оғиши каллакнинг нотўғри ҳолатига ёки магнитофон юқори платаси юзасига параллел бўлмаган силжиши натижасидир. Бундай оғишни каллак ва тасма тортиш механизмларини бир-бирига параллел ҳолатга келтириш билан созланади, эшиттириш каллаги ҳолати эса махсус частота тонлари ёзилган ишчи ўлчов лентаси эшиттиришга қўйилади ва субъектив максимал товуш олгунча ёки сатҳ ўлчагичи максимал қийматга эришгунча, каллак у ёки бу томонга аста бурилади.
Сод эффестс	Алдамчи эффекар	- Кулгили садоланишни (жаранглашни) ҳосил қилиш мақсадида кескин ошириб юборилган товуш эффекарлари
Эчо чамбер	Акс садо хонаси	- Берк хонада табиий ревербератсийа тақлидини олиш учун мўлжалланиб махсус жиҳозланган хона. “Акс садо” хонанинг етарли даражада тўғри чизиқли ревербератсийа вақти частота тавсифисини олиш учун унинг деворлари товуш қайтарувчи материаллар ва ускуналардан иборат. “Акс садо хона”нинг ревербератсийа вақти 2 с ва ундан ортиқ бўлиши мумкин.
Асоустиэс	Акустика	- Товуш тарқалишини ўрганувчи фан. Кўпинча “студийа акустикаси” ибораси қўлланилади. У хона ўлчамлари, шакл, ундаги товуш қайтарувчи юзалар, материаллар сони ва уларнинг жойлаштирилишига боғлиқ.

		Студийанинг амалдаги акустикаси студийа юзаларининг қайтиб тушган товуш тебранишларига таъсир даражаси билан аниқланади. Шундай қилиб, студийа акустикаси микрофоннинг жойлаштирилиши, унинг товуш манбаигача бўлган масофа ва товуш тўлкинининг тушиш бурчагига тўғридан-тўғри боғлиқ.
Аҳис	Акустик ўқ	- Микрофон ва радиокарнайнинг акустик ўқи деб, микрофон мембранаси ва радиокарнай диффузори ишчи марказидан ўтган тўғри чизиққа айтилади. Айрим ҳолларда акустик ўқ симметрияга ўқи деб ҳам аталади. Микрофон ва радиокарнайларнинг сезгирлиги акустик ўқ бўйича максимал қийматга эга.
Скрээн	Акустик экран	- Студийада эркин ўрнатилган товушни ютадиган ва қайтарадиган, шунингдек студийанинг бир қисмидан иккинчи қисмига тарқалаётган тўғри товуш тўлкини тушишини тўсадиган юзага айтилади. Агарда, студийада микрофонга манбадан тўғри тушаётган товуш тўлкини йўналишида бирон бир тўсиқ бўлса, унда тўсиқ “микрофонни экранлайпти” дейдилар.
Атмоспхере	Атмосфера	- Исталган хонадаги товуш фони. Одатда бундай фон радио эшиттиришларда зарур, чунки у радио тингловчиларга табиийлик ва “қатнашув эффекти” ни таъминлайди. Фонограммага ёзилган умумий товуш фонидан, алоҳида магнит тасмасига ёзилиб, сатҳлари микшерланадиган “муҳит” сигналинини ажратабилиш зарур. Студийа ташқи шоиқинлардан изолятсийаланган бўлишига қарамай студийадаги “муҳит”

		халақит даражасигача етадиган атроф мухитдан ўтадиган шовқин. Кўпинча бундай ҳолат йўналмаган микрофонларни товуш манбаидан анча узоқмасофада жойлаштирилганда юз беради. Ижрочининг ҳаракати, вентилъатсийа тизимининг тирқишларидан ўтадиган ҳаво оқими, ҳатто дикторнинг оғир нафас олиши ҳам эшиттиришда ёқимсиз шовқин чиқаради.
Амбиент ноисе	Атроф мухит шовқини	- Исталган хонада, студийада, турар жойда ёки серкатнов кўчада товуш фони мавжуд. Оддий шароитларда инсон эшитиш аЪзоси бундай шовқинга кўникади ва уни сезмайди. Албатта, айрим ҳоллардаги максимал ёки минимал кучли шовқинлар бундан истисно. Монофоник эшиттиришларда оддий сатҳдаги шовқин ҳам етарлича сезилади. Бунда эшиттиришга ёки фонограммага шовқин ўтишнинг олдини олиш мақсадида товуш манбаи ва микрофони ўзаро оптимал жойлаштириш асосий масала ҳисобланади. Радиотингловчилар нуктаи назаридан тушуниб бўлмайдиган шовқинлардан ҳоли бўлмоқ зарур.
Асэтате	Атсетат	- Атсетат селлюлоза магнит тасма асоси сифатида қўлланиладиган материал бўлиб, унинг юзасига магнит кукуни пуркалади.
Балансэ	Баланс	- Микрофон ва товуш манбаларини ўзаро оптимал ўрнатилиши, бунда микрофонга шовқин тушмайди, тўғри ва қайтган товуш тўлқинларнинг қоникарли нисбати таЪминланади.
Оверлап чангеовер	Бир фонограммадан иккинчисига аста ўтиш	- Бир фонограммадан иккинчисига ўтиш шундай амалга ошириладики, бунда тахминан йарим минут

		давомида икала фонограмма эшитилади. Бир фонограмма иккинчисини қоплаш вақти синхронлашни амалга оширилиб микшер бошқаргич билан бир фонограммани чиқариб, иккинчисини киритиш учун фойдаланилади. Бундай ўтишдан олдин иккинчи фонограмма сигнали линейга киритилиб назорат радиокарнай орқали этилади, биринчи фонограмма мазмуни кулоқчин (наушник) орқали тингланади.
Вибрато	Вибрато	- Секундига тахминан 5 – 8 Ҳз биландаврий тез ўзгарадиган товуш частотаси. Бундан давомли ноталар садоланишини (жарангланиши) бойитишда ижрочилар ва ашулачилар фойдаланадилар.
Дйнамисс	Динамика	- Мусиқа асарининг жаранглаш баландлигининг ўзгариш характерини шундай баҳолайдилар (шунингдек нутқ ва аралаш мусиқа-нутқ эшиттиришларни ҳам). “Динамика” тушунчаси бутун бир мусиқа асари сатҳлари ўзгариши учун, иккита алоҳида олинган ноталар оралиғидаги ёки бир бутун нота “товуш қобиғида” ги ўзгариш характерига нисбатан ҳам кўрилиши мумкин.
Дйнамис Лоундспeaкер	Динамик диапазон	- Бу тушунча орқали радиоэшиттириш товуш баландлиги диапазони тушунилади. Уни мусиқа асари йанграганда товуш баландлигини сатҳ кўрсатгичларда ўлчанган максимал ва минимал қийматлари фарқи билан аниқлаш мумкин.
Диссонансэ	Диссонанс	- Бир-биридан частота бўйича йарим тонга ёки бир бутун тонга фарқланадиган иккита товушнинг эшитилиш ҳисси. Уларнинг

		частоталарини йақинлаштирганимизда бу товушлар аввалига тепки хиссини уйғотади, сўнгра бирдек жаранглайди.
Астуалитй	Долзарб ёзув	- Магнит тасмасига бўлаётган воқеаларни ёзиш. Репортаж, интервью, драматик саҳналаштирилган воқеалар бундан истисно.
Соне	Диффузор	- Радиокарнай диффузори - қаттиқ қоғоз ёки полистиролдан йасалган конус. У енгил ва мустаҳкам бўлиши керак. Қоғозли диффузор радиал йўналишда эгилиб, тебраниш частотаси гармоникаларида қўшимча зарарли тебранишлар бўлмаслиги учун диффузор частлари гофрланади, қат-қат бурмаланади.
Поинтер	Ёрдамчи кўрсатмалар	- Эшиттириш материалларида радиопесадаги саҳна воқеалари ва жойларини радиотингловчиларга тушунарли бўлишига ёрдамлашувчи мулоқат, товуш эффектлари ва б.к.
Ливе трансмиссион	“Жонли” радиоэшиттириш	- Товуш ёзувчи тасмага олдиндан ёзилган элементлари бўлмаган радиоэшиттириш Иккиламчи микшерлаш (Гросс фаде). Бир товуш манбаидан (ёки гуруҳ товуш манбаидан) бошқа товуш манбаига (ёки гуруҳ товуш манбаига) ўтиш мақсадида кетма- кет икки марта микшерлаш.
Импедансэ	Импеданс	- Электр занжирнинг актив ва реактив, сиғимли ва индуктивли таркиблари билан аниқланадиган тўла қаршилиги.
Перспестиве	Истиқбол	- “Саҳна чуқурлиги” бўйича тасаввур этишга имкон берадиган, тўғри ва қайтган товуш сатҳлари нисбатининг ўзгариши.
Студио сет-уп	Ишга тайёр ҳолатдаги студийа	- Микрофонлар энг қулай жойда ўрнатилган, ишга барчаси тайёр-ёруғлик сигналлари ёқилган.

Моод мусис	Кайфийат бағишловчи мусиқа	- Ұйналаётган сахна кайфийатини йахшироқ тушунишга ёрдамлашувчи ва тингловчилар эътиборини радиопостановканинг асосий мазмунидан чалғитмайдиган фон даражасидаги куй.
Принтинг	Копир – эффект	- Магнит тасмасига ёзилган сигнални тасманинг бир қатламыдан бошқа қатламыга ўтиши. Копир-эффект эшиттириш сифатини ёмонлаштиради. Буни олдини олиш йўллари: тасма сақланадиган хона ҳарорати +18.240С бўлиши , ёзилган тасмаларни вақти-вақти билан бошқа бобинага (кассета) ўраш лозим.
Гросс фаде	Кўндаланг йўналган ёки чапараста микшерлаш	- Бир товуш манбаидан (ёки гуруҳ товуш манбаидан) бошқа товуш манбаига (ёки гуруҳ товуш манбаига) ўтиш мақсадида кетма – кет икки марта микшерлаш. Бу оператсийани бажариш вақтида микшернинг иккала бошқаргичи (ёки гуруҳ бошқаргичлари)бир вақтда очик бўлиши керак. Радиоэшиттиришда бу жараён кўлда бажарилади; микшерлаш тезлиги радиоэшиттиришнинг бадийлиги нуқтаи назаридан кўйиладиган талабларга мос ҳолда турлича бўлиши мумкин.
Индирест соунд	Қайтган товуш	- Микрофонга етгунча бир ёки бир неча марта қайтган товуш.
Боом	“Лайлак”	- Бир учига микрофон илинган, шарнир ёрдамида полга ўрнатилган штативга бириктирилган горизонтал телескопик станина. Бундай қурилмалар телевидение студийаларида кўп қўлланилади.
Суэ материал	Матн сигнали	- Радиоэшиттиришга товуш тасмасига олдиндан ёзувли кириш. Бундай киришнинг охириги нутк сўзлари ёки товуш дикторга радиоузатишга уланайапти ва студийадан материалларни ўқишни

		давом этириш мумкин сигнали ҳисобланади.
Мисропхоне	Микрофон	- Механик ёки товуш тебранишларни электр кучланишга айлантиручи, босим ёки босим-градиентини сезадиган электроакустик ўзгартиргич - генератор.
Мисропхоне канал	Микрофон канали	- Микрофон кучайтиргич, микшер бошқаргич ва бошқа звенолардан иборат бўлган электр занжир.
Пре-амплифер	Микрофон кучайтиргич	- Микрофон ва микшер бошқаргич ўртасидаги кучайтиргич.
Микшер	Микшер ёки микшер қурилмаси	- Кучайтиргич – микшер пульти кўринишда микшерлаш жараёни учун мўлжалланган аппаратура. Паст сатҳларни микшерлашда ҳар бир товуш манбаи занжири микшер бошқаргичга дастлабки кучайтиргичсиз бевосита уланади. Паст сатҳли микшерлар нисбатан арзон, аммо профессионаллар улардан жуда кам фойдаланадилар. Товуш манбаи занжиридаги дастлабки кучайтиргичли юқори сатҳли микшерлаш фойдали сигнал ва шовқин сатҳлари нисбатини йахшилаш билан баробар ўзгармас қаршиликли бошқаргич қўллаш имконини беради.
Боард фаде	Микшер потенциометри - пулт бошқаргичи	- Эшиттириш дастурига товуш элементлари сатҳини киритиш ёки чиқаришни бошқариш учун мўлжалланган асбоб. Радио ходимлари жарғонида “ бошқарувчи пултнинг микшер бошқаргичи ёпиқ”, дегани эшиттириш трактидан товуш манбаи бутунлай чиқарилган (трактда товуш бутунлай сўндирилган) маъносини билдиради.
Мик	Микшерлаш	- Турли каналларда микрофонлар, магнитофон ва бошқа товуш манбалардан келаётган узатиш электр сигнал сатҳларини бошқариш.

		Умумий каналда сигналларни кўшиш маълум нисбатларда олиб борилади.
Фадер	Микшер билан товушни киритиш(кучайтириш) ёки. пасайтириш	- Товуш кучини бошқаргич (фадер) ёрдамида аста-секин кучайтириш ёки пасайтириш.
Суб-мастер фадер	Микшернинг гуруҳли бошқаргичи	- Умумий кириш кучланишни бир неча индивидуал микшер бошқаргичлардан сўнг радиоэшиттиришга киритиш ёки чиқариш имконига эга бўлган бошқаргич.
Монаурал соунд	Моноурал товуш	- Монофоник товушга тегишли бўлган термин (атама). Унинг асосида битта микрофон қабул қилган товушларни эшитиш, ёки эшиттиришларни бир қулоқ билан тинглаш тушунилади.
Монохонис соунд	Монофоник товуш	- Битта канал эшиттиришини қабул қилиш. Бундай товуш тингланганда текширишда фойдаланадиган радиокарнайлар сони билан эмас, бир каналли товуш ёзиш ёки радио узатиш усули билан аниқланади. Агарда сигнал бир неча микрофонлардан келса ва чиқиш кучланишлари кўшилса, бир неча радиокарнайларни қўллаб улар чиқиши-даги товушларни кўшганимизда ҳам, сигнал бир каналдан келса товуш жаранглаши барибир монофоник бўлади. Монофоник эшиттиришда ижрочининг фазода микрофонга нисбатан биргина: олдинга ва орқага ҳаракатини узатиш мумкин. Шунинг учун монофоник эшитиришларда товуш манбаларининг фазода жойланиши сезилмайди, радиоэшиттириш табиий чикмайди. Бу камчиликларга қарамай юқори бадий монофоник радиоэшиттиришлар тайёрланади.

Эдитинг	Монтаж	- Тасмага ёзилган материалларни киркиб, ундан номақбул бўлган участкаларни олиб ташлаш ёки қайта ёзиш, йангисини кўшиш ва бир бутун товуш материалига йиғиш жараёни.
Мониторинг	Назорат	- Студийадан ёки эшитириш аппарат хонасидан узатиладиган радиоэшиттиришларнинг сифатини, овоз операторларининг тўғри ишлаши, нутқ эшиттиришларининг мазмуни ва ҳақозоларни эшитиш йўли билан текшириш.
Тоне контрол	Назорат тони	- Товуш жаранглашида дастлабки кучайтиргичда частота нисбатларини ўзгартириш учун махсус ростлашдан (созлашдан) фойдаланиш, одатда паст ва юқори товуш частоталари мазмуни кўзда тутилади.
Овертоне	Обертон	- Обертон частотаси одатда асосий частотадан юқори бўлиб, мураккаб товуш таркибидир. Осма микрофон (Сеунг мисропхоне) Шипга илгич орқали, деворлар оралиғига ёки “лайлакка” илинадиган микрофон.
Тент	Палатка	- Студийада жойлаштирилган, микрофон йақинидаги товуш энергиясини ютувчи акустик экранлар гуруҳи.
Басс	Паст товуш частоталари, бас регистри	- Муסיқа гаммасининг пастки қисми. Акустикада бу тушунчага тахманан 200Ҳз пастдаги товуш частота диапазони участкаси киради. Эшиттиришнинг бу частота диапазони қисми катта тўлқин узунлиги билан боғлиқ бўлиб, радиокарнайларнинг ҳаракатланувчи диффўзори ўлчамлари тўлқин узунлигидан анча кичик бўлганлиги сабабли ҳаво массасини етарлича ҳаракатга келтираолмайди, натижада радиокарнай самарасиз нурланади ва товуш эшиттиришда ўзига хос қийинчилик туғдиради. Радиокарнайларни қутига

		(фазаинвертор) жойлаштириш натижасида, унинг пастки қисми тавсифиси акустик тизим резонанси ёрдамида 8.10 Ҳз гача кенгайади.
Гранд мастер ёки Овераллмастер контрол	Пультнинг асосий бошқаргичи	- Барча гуруҳли ва индивидуал потенциометрлардан чиқиш кучланишлари унга келтирилган микшер бошқаргичи.
Студио суите	Радиостудийа комплекси	- Студийа, микшер пультли бошқарув бўлмали ўзаро технологик боғланган хоналар комплекси.
Сонтинуитй суите	Радиостудийа хоналари комплекси	- Радио узаткичга олдиндан ёзилган ёки студийадан ”жонли” ижродаги радиоёшиттириш чиқариладиган муस्ताқил хоналар блоки.
Броадсаст чаин	Радиоёшиттиришда паст частота ўтиш тракти (канал)	- Радиоёшиттиришда паст частота тракти (канал) студийадан бошланиб, товуш сигнали бошқарув пультига, сўнгра турли бошқарув ва ўзгартириш орқали радиоузаткичга узатилади.
Левел	Сатҳ	- Микрофон ва микрофонлар йаратадиган, кучайтиргич ва микшер бошқаргичлардан ўтадиган электр сигнал сатҳи. Сатҳ одатда децибеллерда ифодаланади ва эталон “нулинчи” сатҳ билан солиштирилади. “ Сатҳни ўрнатиш” ибораси радиоузаткич ёки овоз ёзиш аппаратураси киришига зарур ўлчамдаги сатҳни таъминлаш мақсадида бошқаргичларнинг мослиги ҳолатини текширишни англатади.
Слеан Фезд	Соф жаранглаш	- Тафсилотлар ҳодиса содир бўлган жойда ёзилиб шарҳловчи ҳеч қандай изоҳ киритмаган садоланиш.
Студио	Студийа	- Эшиттиришлар олиб бориш учун микрофонлар ўрнатилган, махсус акустик ишлов берилган ва жиҳозланган хона ёки зал. Радиоёшиттириш ёки овоз ёзиш студийасининг асосий тавсифилари: унинг ўлчамлари, товуш

		<p>изолятсийаси даражаси, акустик хусусийатлари ва ревербератсийа вақти ҳисобланади. Микрофон ёнига акустик шит, экран ўрнатиш билан студийа акустикасини ўзгартириш мумкин.</p>
<p>Артифисиял ревербератион</p>	<p>Сунъий ревербератсия</p>	<p>- Айрим ҳолларда сунъий “акс садо” деб аталади.Жарангдор хонада ёки исталган бошқа бир хонада (масалан, ғорда, кудук тубида) товуш сўнишини сунъий йўл билан тақлид этиш. Бу усул, студийа акустикаси керакли ревербератсийа вақтини таъминлай олмаганда қўлланилади. Сунъий ревербератсийа эффекти махсус қурилмалар: “акс садо хонаси”, магнит ва пружинили ревербераторлар ёрдамида амалга оширилади.</p>
<p>Аттенуатион</p>	<p>Сўниш</p>	<p>- Эшиттириш трактида ёки унинг айрим участкаларида товуш частота тебраниш кучланиши ёки товуш сигнали энергиясининг йўқолиши.</p>
<p>Оутсиде соурсе</p>	<p>Студиядан ташқаридаги товуш манбаи</p>	<p>- Бизда ретранслятсийа пункти деб аталади. Товуш материаллари манбаи радиоудан ташқарида бўлиб, материал мабага узатиладиган ва ҳар қандай маҳаллий манбадан келаётган материал каби микшер пультада бошқарилади.</p>
<p>Беат</p>	<p>Тепкили тебраниш</p>	<p>- Кенглиги 15 Ҳз бўлган товуш частотаси оралиғида иккита тон бир вақтда эшиттирилганда эшитиш аъзоимизда пульсатсийаланган сигнални ёки ошқача қилиб айтганда, частотаси дастлабки икки тон частоталари айирмасига тенг бўлган “тепкили”тебраниш ҳиссини сезамиз. Иккита тоннинг биттаси частотасини кичик бошқариш йўли билан тепкили тебраниш аввалига сусайиш ва кейинчалик бутунлай эшитилмайдиган даражагача синхронланиши мумкин.</p>

Соунд	Товуш	- Қандайдир манба таЪсирида ҳаво ёки бошқа муҳит заррачаларининг таЪсир кучга мос тебранишлари.
Дроп-сут	Товуш сигналининг йўқолиши	- Тасмадаги магнит қатламнинг шикастланиши натижасида товуш сигналининг йўқолиши.
Деад роом	Товуш сўндирилган хона	- Қалинлиги 1 метр ва ундан ортиқ товуш сўндирувчи юзаларга эга бўлган хона ёки камера. Ундан микрофон ва радиокарнайларнинг частота характеристикаларини ўлчашда фойдаланилади. Унинг акустикаси овоз эшиттиришлар учун йарамайди.
Соунд пистуре	Товуш картинаси	- Эшиттиришда турли товуш баландликда ва турли эшитилиш истиқболда берилидиган, таркибида қатор индивидуал товуш элементлари бўлган мураккаб товуш шакли.
Энvelope	“Товуш қобиғи”	- Вақт ўтиши билан товуш кучининг ўзгариш характери. Йакка нота “қобиғининг” ёки динамикасининг графикли тасвири товушнинг кўтарилиши, унинг ички динамикаси ва сўнишнинг алоҳида хусусийатларини аниқлаб бериши мумкин.
Сигнал	Товуш сигнали	- Ахборот товушга эга бўлган ўзгарувчан электр кучланиш.
Трансиэнт	Товуш кўтарилиши ўрнатилмаган жаранглаш жараёни	- Исталган товушнинг шу товуш тўлқини шаклига мос тинглангунга қадар бошланғич қисмининг вужудга келиши ва шаклланиш жараёни. Ушбу бошланғич жараёнинг характерли тингланиши ёрдамида мусиқа асбобларнинг оҳанглари аниқланади.
Трансформатион, Треатмент оф соунд	Товушга ишлов бериш, ўзгартириш	- Ўзлуксиз радиоэшиттириш ва овоз ёзиш жараёни, товуш жарангдорлиги ва товуш баландлиги сифатини ўзгартириш.

Дирест соунд	Тўғри товуш	- Қайтишларсиз микрофонга тўғри тушаётган товуш энергийасининг бир қисми.
Эқйализатион	Тўғирлаш	- Филтрли схемаларни қўллаш билан: а) сигнални ўзгартиргичлар ёки трактнинг бошқа элементлари, масалан боғловчи лийналар киритадиган частота тавсифиларини компенсатсийалаш; б) шовқинларни минимал даражагача камайтириш билан овоз ёзиш ёки радиоузатиш тавсифисини тўғрилаш.
Waw	Увилловчи товуш	- Овоз ёзиш ва эшиттириш ускуналарининг механик носозлиги сабабли товуш баландлигининг даврий ўзгариш. Бундай тебранишлар частотаси 5Хз кам.
Хум	Фон	- Электр таъминоти ва унинг гармоникалари частота сига боғлиқ бўлган халақитнинг паст частотали таркиби.
Деад асоустик	Хонанинг бўғиқ “ўлик” акустикаси	- Ҳар бир товуш қайтарилишда товуш энергийаси сезиларли даражада йўқоладиган хона акустикаси. Студийада ишлаганда бундай акустика товуш энергийасининг қайтиши жуда кичик ёки умуман қайтмайдиган очик ҳаво акустикаси шартларига йақинлашади.
Филтре	Частота филтри	- Актив қаршилиқ ва конденсатордан иборат электр схема. Схема бир хил частоталарни ўтказди ва бошқаларини ўтишига тўсқинлик қилиб сўндиради. Филтр сода кўринишда битта қаршилиқ ва битта конденсатордан иборат. Кўп мақсадлар учун бундай филтрнинг содда шакли тўла қониқарли ҳисобланади.
Фрекуэнсий респонсе	Частотавий тавсифи	- Сигнал кучини частотага боғлиқ ҳолда кучайиш ёки сўниш ўзгаришини кўрсатувчи эгри чизик.

Лимитер	Чеклагич	- Радиоузаткични ортиқча модульатсийаланишдан ва бўзилишлардан сақлайдиган автоматик бошқаргич. Унинг бошқача кўриниши компрессор, сигнал динамик диапазонини автоматик сиқишга мўлжалланган.
Windшилд	Шамолдан химойалочи тўсиқ	- Микрофонни шамол эсишидан химойаловчи, унга мослаштирилган экран.
Элестронис мусис	“Электрон мусиқа”	- Соф электроника нуқтаи назаридан тузилган мусиқа.
Эффестс	Эффектлар	- Ҳаётда учрайдиган турли товушларнинг тақлиди. Мусиқа асосида тузилган эффектлар “радиофоник эффектлар” ёки “аниқ мусиқа” деб аталади. Кулгили ёки қалбаки эффектлар айрим мусиқа характериға хос товуш хусусийатларини керагидан ортиқча чизиб (ажратиб) ўтиш орқали тузилади.
Треабле	Юқори частоталар	- Мусиқа диапазонинг 2 КҲз ва ундан юқори товуш частоталарнинг юқори қисми.
Твэетер	Юқори частоталарни эшиттириш учун мўлжалланган “чийилловчи” радиокарнай	- Юқори частоталарни эшиттириш учун контрол агрегатда ёки радиоқабулқилгичда ўрта ва паст частоталарни эшиттириш учун белгиланган радиокарнайлар билан бирга қўлланиладиган радиокарнай. Унинг конструксийаси паст ва ўрта частотали радиокарнайларға нисбатан бошқачароқ ёндашишни талаб этади.
Топ	Юқори частоталар	- 8 ва 16 кҲз ораликда жойлашган юқори товуш частота диапазони.

VII. АДАБИЁТЛАР РУЙХАТИ

VII. АДАБИЁТЛАР РУЙХАТИ

I. Ўзбекистон Республикаси Президентининг асарлари

1. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамиз. – Т.: “Ўзбекистон”, 2017. – 488 б.
2. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. 1-жилд. – Т.: “Ўзбекистон”, 2017. – 592 б.
3. Мирзиёев Ш.М. Халқимизнинг розилиги бизнинг фаолиятимизга берилган энг олий баҳодир. 2-жилд. Т.: “Ўзбекистон”, 2018. – 507 б.
4. Мирзиёев Ш.М. Нияти улуғ халқнинг иши ҳам улуғ, ҳаёти ёруғ ва келажак фаровон бўлади. 3-жилд.– Т.: “Ўзбекистон”, 2019. – 400 б.
5. Мирзиёев Ш.М. Миллий тикланишдан – миллий юксалиш сари. 4-жилд.– Т.: “Ўзбекистон”, 2020. – 400 б.

II. Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар

6. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2018.
7. Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 23 сентябрда қабул қилинган “Таълим тўғрисида”ги ЎРҚ-637-сонли Қонуни.
8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 12 июнь “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-4732-сонли Фармони.
9. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февраль “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги 4947-сонли Фармони.
10. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 20 апрель “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2909-сонли Қарори.
11. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 28 августдаги “Ўзбекистон Республикасида маданият ва санъат соҳасини инновацион ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПҚ-3920-сон Қарори.
12. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 19 декабрдаги “Маданий мерос объектларини муҳофаза қилиш тўғрисидаги ПҚ-4068-сон Қарори.
13. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 4 февральдаги “Миллий рақс санъатини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПҚ-4584-сон Қарори.
14. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 21 сентябрь “2019-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини инновацион ривожлантириш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5544-сонли Фармони.
15. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 27 май “Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш тизимини янада

такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5729-сон Фармони.

16. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 27 август “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг узлуксиз малакасини ошириш тизимини жорий этиш тўғрисида”ги ПФ-5789-сонли [Фармони](#).

17. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябрь “Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5847-сонли [Фармони](#).

18. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 29 октябрь “Илм-фанни 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-6097-сонли [Фармони](#).

19. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2020 йил 25 январдаги Олий Мажлисга Мурожаатномаси.

20. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 23 сентябрь “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 797-сонли Қарори.

Ш. Махсус адабиётлар.

21. Асекретов О.К., Борисов Б.А., Бугакова Н.Ю. и др. Современные образовательные технологии: педагогика и психология: монография. – Новосибирск: Издательство ЦРНС, 2015. – 318 с. <http://science.vvsu.ru/files/5040BC65-273B-44BB-98C4-CB5092BE4460.pdf>

22. Белогуров А.Ю. Модернизация процесса подготовки педагога в контексте инновационного развития общества: Монография. — М.: МАКС Пресс, 2016. — 116 с. ISBN 978-5-317-05412-0.

23. Гулобод Қудратуллоҳ қизи, Р.Ишмухамедов, М.Нормухаммедова. Анъанавий ва ноанъанавий таълим. – Самарқанд: “Имом Бухорий халқаро илмий-тадқиқот маркази” нашриёти, 2019. 312 б.

24. Гушин В.Н, Насиров М.З. Оборудование студий и системы звукозаписи - Ўқув қўлланма. Ташкент: 2004.

25. Дворко Н., Динов В., Шугал С., Основы звукорежиссури Ўқув қўлланма. СПб., 2006

26. Жалилова Ф. "Грим". Ўқув қўлланма. - Т. “Турон”, 2015. 215 б.

27. Ибраймов А.Е. Масофавий ўқитишнинг дидактик тизими. методик қўлланма/ тузувчи. А.Е. Ибраймов. – Тошкент: “Lesson press”, 2020. 112 бет.

28. Ишмухамедов Р.Ж., М.Мирсолиева. Ўқув жараёнида инновацион таълим технологиялари. – Т.: «Fan va texnologiya», 2014. 60 б.

29. Образование в цифровую эпоху: монография / Н. Ю. Игнатова ; М-во образования и науки РФ ; – Нижний Тагил: НТИ (филиал) УрФУ, 2017. – 128 с. http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/54216/1/978-5-9544-0083-0_2017.pdf

30. Олий таълим тизимини рақамли авлодга мослаштириш концепцияси. Европа Иттифоқи Эрасмус+ дастурининг кўмагида. https://hiedtec.ecs.uniruse.bg/pimages/34/3_UZBEKISTAN-CONCEPT-UZ.pdf
31. Муслимов Н.А ва бошқалар. Инновацион таълим технологиялари. Ўқув-методик қўлланма. – Т.: “Sano-standart”, 2015. – 208 б.
32. Мелиқўзиёв И. Кўп камераларда тасвирга олиш услублари. Ўқув.қўлланма. –Т., “Турон”, 2018 . – 163 б.
33. Мелиқўзиёв И. Кинотелеоператорлик маҳорати. Дарслик. - Т.: “Турон”, 2018. -390 б.
34. Мелиқўзиёв И. Тасвирий эффектлар ва постпродакшн. Дарслик.- Т.: “Фан ва таълим полиграф”, 2019.
35. Мелиқўзиёв И. Анимация режиссураси. Дарслик. - Т.: “Фан ва таълим полиграф”. 2019.
36. Мелиқўзиёв И., К.С.Хидирова. “Мультимедиа лойихалаш” Т.: “Фан ва таълим полиграф”, 2019.
37. Мелиқўзиёв И. Махсус ва мураккаб монтаж. Дарслик. - Т.: “Фан ва таълим полиграф”, 2020.
38. Мелиқўзиёв И., Хусанов Ш. “3D, 5D, 7D амалиёти” -Т.: “Фан ва таълим полиграф”, 2020.
39. Мирзаев А.Овоз кучайтириш аппаратураси ва хавфсизлик техникаси. Тошкент, 2013.
40. Меерзон Б. Акустические основы звукорежиссури - Ўқув қўлланма. М. 2004.
41. Фрэнсис Коппола. Живое кино: Секреты, техники, приемы. - М., 2018. - 210 с.
42. Умарова Г.Б. Режиссура асослари ва актёрлик маҳорати. Маърузалар матни.-Т., 2017.
43. Унгбоева Б. Ў.. Ўзбекистонда 1920-1956 йилларда кино ва театр санъати тарихи. Дисс автореферати.-Т., 2018. –50 б.
- 44.
45. Хидирова К. Кинотасвир технологияси. Ўқ.қўлланма -Т.; “Турон”, 2018. – 186 б.
46. Andrew Paquette. An Introduction to Computer Graphics for Artists.- Springer Publishing Company, Incorporated, USA 2013.
47. David Spencer “Gateway”, Students book, Macmillan 2012.
48. English for Specific Purposes. All Oxford editions. 2010, 204.
49. Lindsay Clandfield and Kate Pickering “Global”, B2, Macmillan. 2013. 175.
50. Mitchell. H.Q. , Marileni Malkogianni “PIONEER”, B1, B2, MM Publiciations. 2015. 191.
51. Mitchell. H.Q. “Traveller” B1, B2, MM Publiciations. 2015. 183.
52. Steve Taylor “Destination” Vocabulary and grammar”, Macmillan 2010.
53. У.Зуннунова, Т.Файзиёв. Арт маркетинг. Ўқув қўлланма. “Камалак” нашриёти, Тошкент, 2019.-260 б.

54. С.А.Закирова, У.Ғ. Зуннунова, Б.Ш.Салайдинов, С.Т.Икромов. Замолавий аудиовизуал индустрияни самарали бошқариш: илғор хорижий тажрибалар ва технологиялар.Монография. “ZAMON POLIGRAF”, Тошкент, 2019.-130 б.

IV. Интернет сайтлар.

55. <http://edu.uz> – Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги
56. <http://lex.uz> – Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси
57. <http://bimm.uz> – Олий таълим тизими педагог ва раҳбар кадрларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини оширишни ташкил этиш бош илмий-методик маркази
58. <http://ziyonet.uz> – Таълим портали Ziyonet
59. <http://www.dsmi.uz>.